

DESCOPERIRI DE TOPOARE DIN SILEX ÎN MOLDOVA

de VICTOR SPINEI

În ultimii ani pe teritoriul Moldovei au fost descoperite întâmplător un mare număr de topoare din silex. Publicarea acestor descoperiri izolate și adesea fragmentare, dar nu mai puțin grăitoare din punct de vedere științific, considerăm că nu trebuie subestimată, întrucât asemenea descoperiri pot suplini în chip fericit unele lacune ale cunoștințelor noastre privind eneoliticul și perioada de trecere spre epoca bronzului. Prezentăm în cele ce urmează câteva topoare de silex, inedite până în prezent¹, precum și unele din principalele probleme care se pun în legătură cu tipologia, originea și cronologia lor.

ARGHIRA (com. Preuțești, jud. Suceava). Topor din silex albicios-vințiu, rectangular în secțiunea transversală, cu ceafa plană mult îngroșată, șlefuit cu foarte bune rezultate pe toate fețele. Pe una din muchii păstrează un rest de cortex. Tăișul convex este tocit pe întreaga suprafață. Are lungimea de 9,4 cm, lățimea la tăiș de 4,1 cm, iar la ceafă de 2,7 cm și grosimea maximă de 3,2 cm (fig. 1/2).

Descoperit întâmplător în 1965. Colecția Muzeului din Suceava².

BRĂEȘTI (jud. Botoșani). Topor lucrat dintr-o varietate de silex neagră-cafenie, pe alocuri cu reflexe alburii, la care se adaugă mici pete albicioase. Are formă trapezoidală, cu ceafa mai îngustă și tăișul lat, fiind rectangular în secțiune. Ceafa este colțuroasă, fără urme de finisare; este posibil să fi avut de suferit în timpul folosirii uneltei. Spre deosebire de fețele înguste, rămase neșlefuite, cele late sînt șlefuite pe aproape două treimi din partea de lîngă tăiș, în rest fiind vizibile

---

¹ Mulțumim și pe această cale prof. dr. M. Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului de Istorie și Arheologie din Iași, prof. Angela Răileanu, directoarea Muzeului de istorie din Botoșani și prof. Gr. Foiț, directorul Muzeului de istorie din Suceava, pentru permisiunea de a publica topoarele de silex aflate în colecțiile instituțiilor pe care le conduc. Adresăm, de asemenea, mulțumiri colegilor Alexandrina Ignat și Mircea Ignat pentru prețioasele informații pe care mi le-au furnizat în legătură cu unele piese din colecțiile Muzeului de istorie din Suceava.

² Nr. inv. 2535.

urmele ciopliturilor. Tăișul, ușor arcuit, este în general bine păstrat. Are lungimea de 8,4 cm, lățimea la tăiș de 4,2 cm, iar la ceafă de 3 cm și grosimea maximă de 2 cm (fig. 2/1).

Colecția Muzeului din Botoșani ³.

BROSCĂUȚI (jud. Botoșani). Topor din silex albicios-lăptos, cu pete vineții. Este masiv, avînd secțiunea transversală rectangulară, ceafa groasă și plană și tăișul ușor arcuit, cu urme evidente de folosire. Una din fețe este mai bombată. A fost șlefuit pe întreaga suprafață, păstrîndu-se doar foarte puține cioplituri, rămase încă dintr-o fază de lucru care a precedat șlefuirea. Are lungimea de 11,1 cm, lățimea lîngă tăiș de 4,9 cm, iar la ceafă de 3,6 cm și grosimea maximă de 2,4 cm (fig. 4/3=7/3).

Colecția Muzeului din Botoșani ⁴.

BREHUEȘTI (com. Vlădeni, jud. Botoșani), locul Fundul Ruzei. Topor lucrat din silex albicios de culoarea laptelui, opac, de formă aproape triunghiulară, cu ceafa unghiulară rotunjită. Cele două fețe late sînt ușor bombate transversal și longitudinal. Nu a fost șlefuit decît pe o mică suprafață de lîngă tăiș de pe cele două fețe late, restul lor, ca și cele două fețe înguste, rămînînd cu retușe largi. Tăișul convex este știrbit în cîteva locuri din cauza întrebunțării. Are lungimea de 12,8 cm, lățimea la tăiș de 5,3 cm și grosimea maximă de 1,9 cm (fig. 4/1).

Descoperit întîmplător în 1961. Colecția Muzeului din Botoșani ⁵.

CĂLĂRAȘI (jud. Botoșani). Topor din silex albicios cu reflexe vineții. Este dreptunghiular în secțiunea transversală, cu ceafa groasă și plană, iar tăișul ușor curbat. A fost cioplit în tehnica retușurilor fine, fiind lăsat neșlefuit pe întreaga suprafață. Ceea ce indică că piesa, în forma în care s-a păstrat, era finită este faptul că tăișul prezintă așchieri ulterioare stadiului de cioplire a toporului, care se datorează desigur folosirii lui. Are lungimea de 12,8 cm, lățimea la tăiș de 3,7 cm, iar la ceafă de 2,2 cm și grosimea maximă de 2,5 cm (fig. 4/2).

Descoperit întîmplător în 1963. Colecția Muzeului din Botoșani ⁶.

COMĂNEȘTI (com. Botoșana, jud. Suceava). Topor din silex vinețiu-albicios, cu pete cenușii. Aparține tipului cu ceafa ascuțită și secțiunea lenticulară. A fost cioplit în general neîngrijit, fără o preocupare deosebită pentru finisare, fiind șlefuit numai pe o foarte mică porțiune de lîngă tăiș. Pe una din muchii păstrează un rest de cortex. Tăișul este ciuntit pe ambele fețe din cauza folosirii. Are lungimea de 9,8 cm, lățimea lîngă tăiș de 4,2 cm și grosimea maximă de 2 cm (fig. 2/2=7/2).

³ Nr. inv. 2697.

⁴ Nr. inv. 254.

⁵ Nr. inv. 266.

⁶ Nr. inv. 425.

Fig. 1. — Topoare de silex descoperite la Darabani (1), Arghira (2), Mitocul Dragomirnei (3) și Ringhilești (4).

Descoperit întâmplător în 1967.

COMĂNEȘTI (com. Botoșana, jud. Suceava). Topor-daltă dintr-o varietate de silex albicios cu reflexe vineții, de formă trapezoidală, cu ceafa groasă și plată, în patru muchii. A fost lucrat în tehnica ciopririi. Tăișul, probabil șlefuit, a fost ciuntit în întregime. Lungimea păstrată, apropiată de cea inițială, este de 7,5 cm, lățimea la tăiș de 3,4 cm, iar la ceafă de 1,6 cm și grosimea maximă de 2,6 cm (fig. 2/3).

Descoperit întâmplător în 1967⁷.

CRISTEȘTI (jud. Botoșani), locul Șesul Crasnei. Topor lucrat din silex alb-lăptos, opac. Pe una din fețe, lângă ceafă, se află un rest de crustă (cortex) cenușiu. Are secțiunea transversală lenticulară. Piesa are partea cea mai bombată pe mijloc, îngustându-se la ceafă și, evident, la tăiș. Ceafa este mult rotunjită și parțial șlefuită. Tăișul, subțiat și arcuit, a rămas intact. Este vădită intenția de se șlefui toporul în întregime, dar rezultate mai bune în acest sens s-au obținut doar lângă tăiș. În rest nu au putut fi anulate ciopliturile, unele foarte adânci, și este de presupus că ele au fost menținute pentru ca toporul să poată fi legat mai bine de o coadă lemnoasă. Are lungimea de 15,1 cm, lățimea lângă tăiș de 4,4 cm, iar la ceafă de 3 cm și grosimea maximă de 2,6 cm (fig. 3).

Descoperit întâmplător în 1961. Colecția Muzeului din Botoșani⁸.

DARABANI (jud. Botoșani). Topor din silex vinețiu cu pete albicioase, în patru muchii, de formă trapezoidală, cu lama subțiată, șlefuit mai bine pe fețele late și aproape de loc pe acelea înguste. Tăișul arcuit este aproape intact. Are lungimea de 9,3 cm, lățimea la tăiș de 3 cm și grosimea maximă de 1,6 cm (fig. 1/1).

Descoperit întâmplător în 1955. Colecția Muzeului din Suceava⁹.

DORHOI (?) (jud. Botoșani). Topor din silex vinețiu-albicios, cu vinișoare cu nuanțe mai închise, de formă trapezoidală. Apartține tipului în patru muchii, cu ceafa groasă și ușor rotunjită, având profilul simetric. Tăișul semicircular este păstrat aproape intact. Este foarte bine șlefuit pe toate fețele, fiind vizibile doar puține cioplituri, situate mai mult pe fețele înguste. Are lungimea de 11,1 cm, lățimea la tăiș de 3,9 cm, iar la ceafă de 2,2 cm și grosimea maximă de 2,1 cm (fig. 4/4).

Colecția Muzeului din Botoșani¹⁰.

FUNDUL HERȚEI (com. Cristinești, jud. Botoșani), la circa 100 m SV de punctul La Redute. Topor lucrat din silex opac, parte vinețiu parte albicios, de formă trapezoidală, cu profilul simetric. Are secțiunea transversală rectangulară, fiind de tipul cu lama îngustă. Ceafa este plană iar tăișul, cu urme de folosire pe ambele fețe, este ușor semicir-

⁷ Topoarele de la Comănești ne-au fost puse la dispoziție pentru publicare de către Dan Gh. Teodor, căruia îi mulțumim și cu acest prilej.

⁸ Nr. inv. 265.

⁹ Nr. inv. 2371.

¹⁰ Nr. inv. 214.

cular, fiind șlefuit pe întreaga suprafață, cu rezultate ceva mai puțin bune pe fețele laterale, unde retușele mai adinci nu au putut fi anulate prin șlefuire. Are lungimea de 10,7 cm, lățimea la tăiș de 3,7 cm, iar la ceafă de numai 2,2 cm și grosimea maximă de 1,3 cm (fig. 5/4=7/4).

Descoperit în 1967, în timpul cercetărilor de suprafață efectuate cu oțelul săpăturilor arheologice din așezarea fortificată prefeudală de la punctul La Redute.

IBĂNEȘTI (jud. Botoșani). Topor lucrat din silex albicios-lăptos, mic. Este de tipul în patru muchii, cu ceafa îngroșată. Probabil din cauza unor deteriorări în zona tăișului, care făceau toporul impracticabil, s-a încercat să fie refăcut. Porțiunile care fuseseră șlefuite, au fost îndepărtate prin retușe largi. O mică parte șlefuită se mai observă pe una din fețe, ceva mai jos de mijlocul piesei. În forma în care toporul ni s-a păstrat, ori se renunțase să fie făcut utilizabil, ori se afla într-o etapă incipientă de prelucrare pentru refolosirea sa. Are lungimea de 8,8 cm, lățimea lângă tăiș de 4,5 cm, iar lângă ceafă de 3,9 cm și grosimea maximă de 2,9 cm (fig. 5/5).

Descoperit întâmplător în 1960. Colecția Muzeului din Botoșani ¹¹.

LOZNA (com. Dersca, jud. Botoșani). Topor din silex alburui cu tonuri vineții-gălbui, cu puncte mărunte albe. Piesa, în forma în care s-a păstrat, este desigur un fragment refolosit, mai mult ca o daltă, dintr-un topor a cărui parte superioară s-a rupt. Aceasta și explică lipsa simetriei între tăiș și ceafă. Aproape întreaga suprafață a fețelor late a fost șlefuită atent. Dimpotrivă, fețele înguste au rămas foarte neglijent cioplite, cu aspect colțuros. Tăișul arcuit este pe alocuri ciuntit; el este mult subțiat și lățit. Are lungimea de 6,5 cm, lățimea la tăiș de 1,7 cm, iar la ceafă de 2,8 cm și grosimea de 2 cm (fig. 5/3).

Descoperit întâmplător în 1961. Colecția Muzeului din Botoșani ¹².

MITOCUL DRAGOMIRNEI (jud. Suceava). Topor din silex alburui, de formă trapezoidală, rectangular în secțiune, cu lama destul de subțire. Ceafa este ușor arcuită. Pe una din fețe se păstrează un rest de crustă. A fost șlefuit numai pe jumătatea dinspre tăiș a fețelor late. Tăișul convex poartă urme de folosire. Are lungimea de 12,7 cm, lățimea la tăiș de 5,6 cm și grosimea maximă de 1,9 cm (fig. 1/3).

Descoperit întâmplător în 1965. Colecția Muzeului din Suceava ¹³.

MOȚCA (jud. Iași). Topor lucrat din silex albicios, de culoarea papetului, din care s-a recuperat doar jumătatea dinspre tăiș. Una din fețele late a fost în mare parte deteriorată. Partea care ne-a parvenit

¹¹ Nr. inv. 1511. Anterior pe Dealul Crucii de la Ibănești se mai descoperiseră două fragmente de la un topor de silex. Cf. A. Florescu, *K voprosu o kremnevlh toporah v Moldove*, în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 82.

¹² Nr. inv. 2496.

¹³ Nr. inv. 2543.

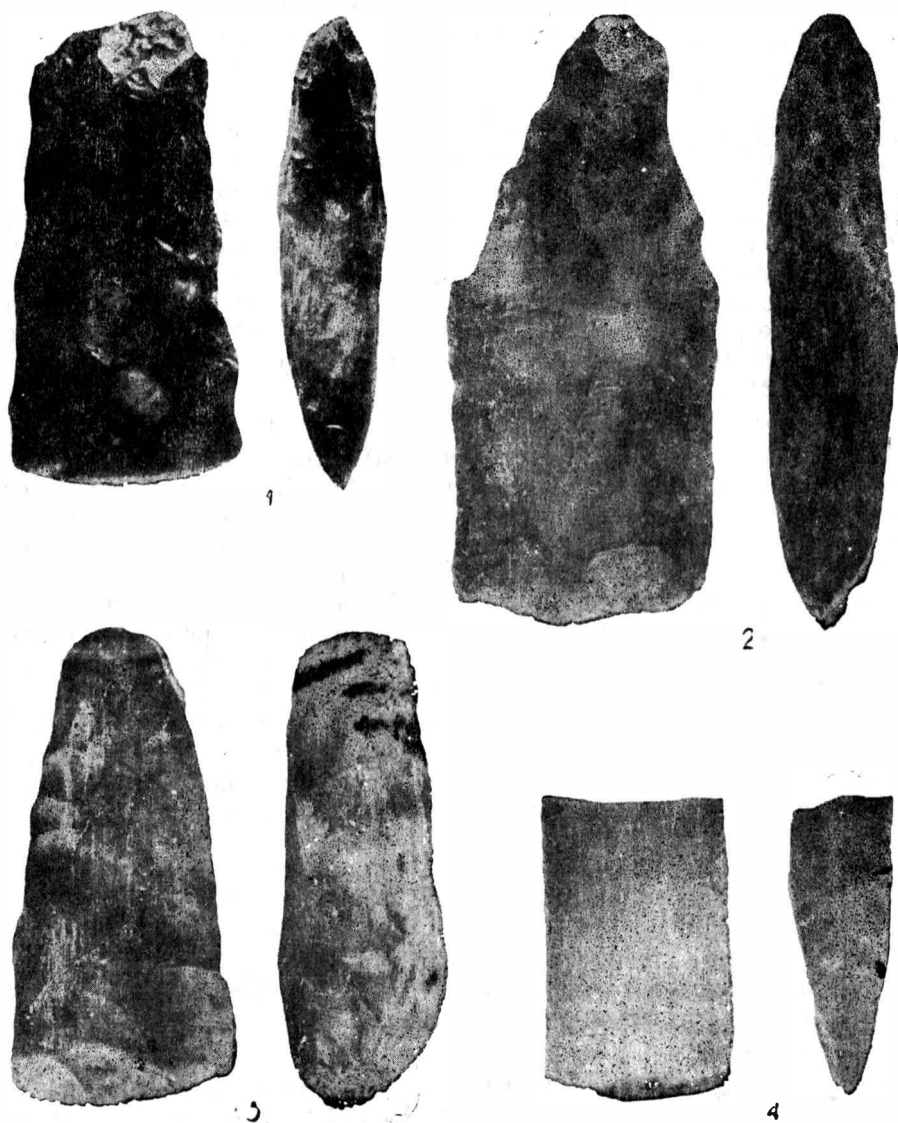

Fig. 2. — Topoare de silex descoperite la Brăești (1), Comănești (2, 3) și Moțca (4)

pare a indica că toporul avea o formă aproape dreptunghiulară sau ușor trapezoidală, aparținând tipului cu patru muchii, cu ceafa groasă. A fost foarte bine șlefuit pe fețele late și mai puțin atent pe acelea laterale. Lățul convex este aproape intact. Lungimea păstrată este de 6,6 cm, lățimea la tăiș de 3,9 cm, iar grosimea maximă de 2,2 cm (fig. 2/4).

Colecția Institutului de Istorie și Arheologie din Iași ¹⁴.

PİRLITA (com. Bălușeni, jud. Botoșani), la est de sat. Topor din silex alb-lăptos, rectangular în secțiune. Pe una din fețe are un rest mic de crustă alb-cenușie. Ceafa, ca și tăișul, este ușor rotunjită, ce-i drept nu prea simetric. Regiunea mediană este mult bombată față de ceafă și tăiș. Fețele laterale au fost doar parțial șlefuite; la fel una din fețele late a fost șlefuită numai lângă tăiș, spre deosebire de cealaltă, din care s-a șlefuit mai mult de jumătate. După cum indică curbura neregulată a tăișului este foarte probabil ca piesa să fi fost recondiționată în urma unei deteriorări survenite în procesul folosirii ei. Are lungimea de 9,8 cm, lățimea lângă tăiș de 4,4 cm, iar la ceafă de numai 2,4 cm și grosimea de 2,3 cm (fig. 5/1).

Colecția Muzeului din Botoșani ¹⁵.

RINGHILEȘTI (jud. Botoșani). Topor din silex de culoarea laptelui având lângă ceafă unele dungi negricioase și resturi de crustă calcaroasă. Este de tipul în patru muchii, fiind cioplit în general destul de neglijent. Șlefuirea s-a aplicat numai pe o porțiune de lângă tăiș, pe ambele fețe late. Are lungimea de 14 cm, lățimea la tăiș de 6,7 cm și grosimea maximă de 2,8 cm (fig. 1/4).

Descoperit întâmplător în 1963. Colecția Muzeului din Suceava ¹⁶.

SIRET (jud. Suceava). Topor din silex cenușiu-albicios, din care s-a parvenit numai jumătatea dinspre tăiș. Aparține tipului în patru muchii, cu lama subțiată și tăișul arcuit, șlefuit în special pe fețele late. Lungimea păstrată este de 5,7 cm, lățimea de 5 cm și grosimea maximă de 1,6 cm (fig. 5/2).

Colecția Muzeului din Suceava ¹⁷.

SUHULEȚ (com. Tansa, jud. Iași). Topor din silex negru-fumuriu translucid, în patru muchii. Are forma trapezoidală, fețele late foarte ușor rotunjite și tăișul convex. A fost șlefuit pe întreaga suprafață, mai îngrijit pe fețele late, îndeosebi pe jumătate dinspre tăiș și mai neglijent lângă ceafă și pe fețele înguste, unde se păstrează numeroase așchieri, rezultate desigur dintr-o primă etapă de lucru, aceea a cioplitirii. Toporul

¹⁴ În afara exemplarului menționat, de la Moțca mai provine un topor din silex șlefuit, descoperit anterior. Cf. M. Dinu, *Contribuții la problema culturii amforelor sferice pe teritoriul Moldovei*, în *AM*, I, 1961, fig. 4/5.

¹⁵ Nr. inv. 212.

¹⁶ Nr. inv. 2060.

¹⁷ Nr. inv. 853.

prezintă vădite urme de întrebuințare, vizibile mai cu seamă la tăiș, ciuntit aproape în întregime. Are lungimea de 9 cm, lățimea la tăiș de 3,8 cm, iar la ceafă de 2 cm și grosimea de numai 1,2 cm (fig. 6=7/1).

Descoperit în 1958 cu ocazia amenajării unei șosele. Colecția Institutului de Istorie și Arheologie din Iași ¹⁸.

Pe teritoriul Moldovei au fost semnalate numeroase topoare de silex încă de la sfîrșitul secolului trecut, provenind atît din săpături arheologice sau sondaje de mică amploare cît și din cercetări de suprafață sau descoperiri întîmplătoare.

Cele dintîi topoare de silex cunoscute în Moldova au fost descoperite în vestita așezare de pe înălțimea Cetățuia de la *Cucuteni*, încă din deceniul al nouălea al secolului trecut. Stațiunea de la *Cucuteni* a fost exploatată în mod sumar, prin metode empirice, de entuziaști dar diletanți amatori de antichități din Iași (N. Beldiceanu, Gr. Buțureanu și D. Diamandi) și București (D. Butculescu), în anii 1885 și 1888. Într-o primă prezentare a obiectelor descoperite la *Cucuteni*, pe Cetățuia, făcută de Nicolae Beldiceanu în 1885, sînt menționate și topoare din silex ¹⁹. Prezența acestor piese la *Cucuteni* a fost confirmată și de Diamandi ²⁰. În 1909—1910, reluîndu-se săpăturile sub conducerea profesorului german Hubert Schmidt, asistat o vreme și de G. Bersu, au mai fost descoperite, în stratul B, la adîncimea de 0,70—0,80 m de la suprafața actuală a solului, încă trei topoare de culoare gri, cu secțiunea transversală rectangulară, de dimensiuni relativ reduse ²¹. Un alt topor de silex a fost găsit ulterior pe Cetățuia de la *Cucuteni*, în urma unei cercetări de suprafață întreprinse de V. Ciurea ²². Prin săpăturile metodice de anvergură, reluate în anul 1961 de colectivul condus de prof. M. Petrescu-Dimbovița, nu s-au descoperit alte topoare din silex. În schimb, un astfel de topor, din silex albicios, a fost găsit întîmplător de un localnic în 1964.

Mai multe topoare de silex, provenind din localități aflate în bazinul Moldovei și Siretului (*Rădășeni*, *Pleșești*, *Preușești*, *Proboța și Sirefel*), au fost publicate în 1931 de V. Ciurea, pe atunci director al Muzeului din Fălticeni, care a făcut observații și asupra altor materiale aflate împreună cu topoarele ²³.

¹⁸ Nr. inv. II-3232.

¹⁹ N. Beldiceanu, *Antichitățile de la Cucuteni*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, Iași, anul III, 1885, vol. V, p. 188.

²⁰ I. G. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912, p. 29.

²¹ H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien*, Berlin-Leipzig, 1932, p. 48—49 și fig. 11/4 — pl. 25/26.

²² A. Florescu, *op. cit.*, p. 81.

²³ V. Ciurea, *Preistoria. Viața omului primitiv în vechiul ținut al Sucevei (Baia de azi)*, extras din *Natura*, 6—7—8, 1931, p. 7 și urm.; fig. 6/4, 12; 10/3; idem, *Aperçu des antiquités préhistoriques du département de Baia, în Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 47 și urm.; pl. 1/1; 3/4, 8; 4/3.

Fig. 3. — Topor de silex descoperit la Criștești,

Prin săpăturile din anul 1929, din aşezarea de la *Horodiştea* pe Prut, la punctul Cetăţuia, conduse de Hortensia Dumitrescu, au fost descoperite 12 topoare din silex albicios dreptunghiulare sau trapezoidale, în diferite stadii de prelucrare, cel mai mare avînd dimensiunile de $12 \times 9,5 \times 2,5$ cm. Exceptînd două exemplare lucrate pe aşchii, celelalte sînt masive, cu ceafa groasă ²⁴.

Un alt topor de silex a fost descoperit la *Tătăruş*, la locul denumit Pîrîul Racilor, de unde provin şi fragmente ceramice cucuteniene din fazele A şi B ²⁵.

În apropiere de Piatra Neamţ, la *Piatra Şoimului* (fost *Calu*), la poalele dealului Gorgan, a fost descoperit întîmplător, în 1943, un important depozit de piese de silex, compus din 11 topoare şi o daltă, cel mai mare cunoscut pînă în prezent pe teritoriul Moldovei. Materia primă din care erau lucrate acestea constă din silex de culoare albicioasă cu reflexe vineţii ²⁶.

În campania de săpături din 1953 de la *Truşeşti*, pe locul numit Movila din Şesul Jijiei, în zona celor trei movile de cenuşă suprapuse (*zolniki*), s-a descoperit şi un toporaş de silex, care a fost considerat atunci „de factură neolitică” ²⁷.

Săpăturile desfăşurate între 1952 şi 1956 la cetatea muşatină de la *Scheia*, de la NV de Suceava, au scos la iveală sub depunerea medievală, un strat sporadic cu urme cucuteniene şi gorodsciene, între care şi un topor masiv de silex alburui-mat, în patru muchii, cu dimensiunile de $11,7 \times 4,5 \times 3,5$ cm ²⁸.

În anul 1955, cu prilejul unor lucrări de interes obştesc de pe cuprinsul oraşului *Piatra Neamţ*, s-a descoperit un mormînt din lespezi

²⁴ H. Dumitrescu, *La station préhistorique de Horodiştea sur le Pruth*, în *Dacia*, IX—X, 1941—1944, p. 157—158 şi fig. 18/5—15; Al. Păunescu, *Evoluţia uneltelor din piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Bucureşti, 1970, p. 62 şi 197; fig. 40/11.

²⁵ Vl. Dumitrescu, *Funde in Bezirk Baia (Moldau)*, în *Dacia*, IX—X, 1941—1944, p. 529—530 şi fig. 8/6. Piesa fragmentară considerată ca topor de silex, descoperită în aşezarea de la Drăguşeni, din faza Cucuteni B (Vl. Dumitrescu, *Une nouvelle station à céramique peinte dans du Nord-Ouest de la Moldavie*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 120), s-a dovedit a fi, la o nouă examinare, un percutor sau un deşeu de prelucrare (cf. Vl. Dumitrescu, *Cu privire la problema topoarelor de silex din Moldova*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 367).

²⁶ C. Matasă, *Descoperiri arheologice în raionul Piatra Neamţ*, în *Materiale*, V, 1958, p. 729 şi fig. 10/1—11.

²⁷ M. Petrescu-Dîmboviţa şi colaboratori, *Şantierul arheologic Truşeşti*, în *SCIV*, V, 1954. 1—2, p. 19. S-a presupus că toporaşul ar putea fi atribuit culturii Noua. Cf. M. Florescu şi V. Căpitanu, *Descoperiri recente de obiecte de aramă şi bronz în Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, p. 54.

²⁸ Gh. Diaconu şi N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, Bucureşti, 1960, p. 26—27 şi fig. 11/1.

de piatră aparținând culturii amforelor sferice, în inventarul căruia figurau printre alte piese și trei topoare și o daltă din silex. Topoarele au formă trapezoidală, fiind de tipul în patru muchii, cu ceafa plană și talzul arcuit, două din ele fiind lucrate din silex albicios opac și unul din silex negru-fumuriu²⁹. Dalta, păstrată fragmentar, este dreptunghiulară în secțiunea transversală, aparținând unui tip mult alungit³⁰.

În mormîntul în cutie de piatră descoperit în anul 1956, cu ocazia lucrărilor agricole de pe dealul Vîntului de la *Dolheștii Mari*, se aflau, printre alte obiecte, și două topoare și o daltă de silex. Sondajul efectuat de M. Dinu, în 1957, a prilejuit descoperirea unui al doilea mormînt, a cărui inventar funerar cuprindea un topor și o daltă de silex³¹. Cele două morminte cercetate în anul următor nu conțineau topoare și nici alte obiecte din silex³². Topoarele din mormintele de la *Dolheștii Mari*, atribuite purtătorilor culturii amforelor sferice, erau din silex alb-cenușiu, cu nuanțe vineții. Ele aparțineau tipului în patru muchii, cu o formă aproximativ trapezoidală, fiind foarte atent șlefuite pe întreaga suprafață. Cu prilejul discutării unor probleme legate de aceste morminte, a fost publicat și un topor trapezoidal, în patru muchii, descoperit întîmplător la *Moșca*³³.

O foarte meritorie încercare, prima de acest gen din literatura noastră arheologică, de a aduna toate descoperirile de topoare de silex din Moldova, indiferent de natura provenienței lor, și de a le discuta originea, cronologia și alte probleme în legătură cu ele, se datorează lui Adrian C. Florescu. Prin cercetarea colecțiilor arheologice aflate în muzeele din Moldova și din București au fost identificate 33 de localități din care provin topoare de silex, însumînd peste 70 de exemplare. Pe lângă cele mai multe din exemplarele amintite și de noi mai sus, A. C. Florescu a mai menționat descoperirile izolate de topoare de la: *Basarabi*, *Buda (Dorohoi)*, *Buda (Bîrlad)*, *Buhai*, *Cogeasca*, *Corni*, *Crasna*, *Ivrea*, *Dolheștii Mari*, *Doljești*, *Ghireni* (două puncte), *Ibănești*, *Mircești*, *Ţitoc*, *Nichiteni*, *Osoi*, *Pașcani*, *Pomirla*, *Uricani* și dintr-o localitate neidentificată de lângă *Fălticeni*, la care se adaugă depozitul de la *Valca Adîncă* de lângă *Iași*³⁴. Aceștia din urmă, descoperit întîmplător

²⁹ C. Matasă, *op. cit.*, p. 723 și urm.; fig. 8/1, 2, 4.

³⁰ *Ibidem*, fig. 8/3; Tot la Piatra Neamț s-au descoperit înainte de primul război mondial două dălți de silex. Cf. I. C. Adrieșescu, *op. cit.*, p. 35.

³¹ M. Dinu, *Sondajul arheologic de la Dolheștii Mari*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 213 și urm.; fig. 5/1; *idem. op. cit.*, AM, I, 1961, p. 49 și fig. 4/6, 9, 10; *idem. K voprosu o kulture šarovidnih amfor na territorii Moldov*, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 94 și fig. 4/6, 9, 10.

³² M. Dinu, *Șantierul arheologic Dolheștii Mari*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 121 și urm.

³³ *Idem. op. cit.*, în AM, I, 1961, fig. 4/5.

³⁴ A. Florescu, *op. cit.*, p. 79 și urm.

în 1954, i-a fost consacrat un studiu special. Depozitul de la Valea Adîncă se compunea din 6 piese de silex alb-vinețiu : o bucată brută de silex, fără urme de prelucrare, o daltă și patru topoare, în stadii de prelucrare diferite, atît cu ceafa groasă cît și cu lama subțire ³⁵.

Un alt topor de silex, bine șlefuit pe toate cele patru fețe, avînd forma trapezoidală și tăișul subțiat și arcuit, s-a găsit izolat la *Țirpești* ³⁶.

În mormîntul cu amfore sferice, semnalat în anul 1967 la *Suceava*, cu prilejul unor lucrări edilitare, se afla și un topor de dimensiuni reduse, din silex de culoare alb-vineție ³⁷.

Tot dintr-un mormînt în cutie de piatră, descoperit în 1967 în urma săpăturilor de salvare de pe dealul Lan de la *Basarabi*, provine un topor lucrat din silex albicios opac, de formă trapezoidală, cu ceafa groasă și șlefuit atît pe fețele late cît și pe cele înguste ³⁸.

Cu prilejul săpăturilor efectuate în așezarea de tip Horodiștea-Foltești I de la *Erbiceni*, pe dealul „La Sărături”, în anul 1967, au fost descoperite două topoare de silex de culoare cenușie, cu ceafa îngroșată și șlefuită ³⁹.

O mare diversitate de tipuri de obiecte compun depozitul de la *Scărișoara*, pe valea Siretului, descoperit cu ocazia unor lucrări de interes obștesc. Pe lingă o daltă de aramă dreptunghiulară, cu tăișul curbat și ceafa îngustată, un topor tot din aramă, cu gaură de înmănușare transversală, fără manșon, cu lama lătită și arcuită, un cosor din silex în curs de prelucrare, el cuprindea și două topoare din silex alburiu-vinețiu, ușor trapezoidale, șlefuite pe fețele late și cu cioplitori pe cele înguste ⁴⁰.

Tot pe valea Siretului, la *Săucești*, pe locul denumit *Movila Rogoaza*, s-a descoperit un topor trapezoidal, rectangular în secțiune, cu ceafa dreaptă parțial deteriorată, bine șlefuit. La fel ca și daltă găsită în apropiere, la *Slobozia* (com. Buda), toporul de la *Săucești* a fost pus pe seama purtătorilor culturii amforelor sferice ⁴¹.

³⁵ Idem, *Depozitul de unelte de caracter neolitic de la Valea Adîncă (com. Uricani, reg. Iași)*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 215—224.

³⁶ S. Marinescu-Bîlcu, *Un nou topor de silex șlefuit descoperit în Moldova de nord-est*, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 91—93 și fig. 1.

³⁷ Gr. Foiț, *Urme ale culturii amforelor sferice*, în *cotidianul Zori noi*, Suceava, XXII, 1967, nr. 6156, p. 2.

³⁸ V. Spinei și M. Nistor, *Un mormînt din lespezi de piatră în nordul Moldovei*, în *SCIV*, 19, 1968, 4, p. 623—624 și fig. 4.

³⁹ M. Dinu, *Quelques considerations sur la période de transition du néolithique à l'âge du bronze sur le territoire de la Moldavie*, în *Dacia*, NS, XII, 1968, p. 131.

⁴⁰ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 50—54; idem, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în *AM*, VI, 1969, p. 241 și fig. 13/2.

⁴¹ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, în *AM*, VI, 1969, p. 219 și 249 și fig. 13/1 și 22/9.

Prin sondajul efectuat de V. Căpitanu în prelungirea dealului Cotașuia de la Rădăciuni, care deși nu s-a soldat cu rezultate scontate în ceea ce privește observațiile stratigrafice, s-a deosebit existența unei așezări din epoca bronzului din fazele Monteoru Ic3 și Ic2, careia îi corespunde și un topor fragmentar de silex șlefuit nu prea îngrijit ⁴².

Numeroase descoperiri izolate de topoare sînt menționate în volumul privind așezările din Moldova, aparținînd lui N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia: *Iași- Manta Roșie, Cristești, Ghireni, Lătăi-Cîmpeni, Pirlita, Răchiți, Conțești, Cristinești, Ibănești, Mrișcani, Comănești-Bacău* ⁴³.

În lucrarea asupra evoluției uneltelor și armelor litice de pe teritoriul României, pe lîngă considerațiile asupra materiei prime folosite, a tehnicii de cioplire și prezentarea tipurilor de unelte și arme din cadrul culturilor din paleolitic, neolitic și din epoca bronzului, Alexandru Păunescu enumeră un mare număr de descoperiri de topoare din silex, dintre care foarte multe inedite, din regiunile est-carpătice ale țării noastre, în următoarele localități: *Piatra Șoimului (Calu) și Negulești*, din morminte cu amfore sferice, *Crasnaleuca* (sondaj M. Bitiri, 1961), *Storcani* (11 exemplare), *Ghireni* (peste 30), *Cristinești, Lozna, Ibănești, Broscăuți, Drăgușeni, Dîngeni, Fundul Herței, Botoșana* (3), *Comănești, Mălăiești, Prăjești* (2), *Negrești-Neamț, Cîrlomanu-Piatra Neamț* (2), *Padureni* (2), provenind din cercetări ocazionale ⁴⁴.

În articolul care tratează unele probleme privind topoarele de silex din perioada eneolitică, din regiunile răsăritene ale României, am menționat mai multe topoare de silex inedite, aflate în colecțiile muzeelor din Moldova: *Broscăuți, Horodiștea-Dealul Mălăiește, Budești, Deleni, Calu, Suhuleț, Zeletin, Piatra Neamț-Dealul Cîrlomanu, Fundul Herței, Grănicești, Doamna-Piatra Neamț* ⁴⁵. Pentru unele din ele am primit conștientul de a le publica cu acest prilej.

Recent am fost informat despre alte descoperiri de topoare de silex în *Udești* (2), *Rădăuți, Solca, Dumbrăveni și Pătrăuți*, toate în județul Suceava, aflate în prezent în colecții particulare ⁴⁶.

Din prezentarea descoperirilor de topoare de silex făcute pînă acum în Moldova, astăzi în număr de peste 150 de exemplare, din aproape 90 localități, se constată că mai puține dintre ele se pot pune în legătură cu complexe arheologice încadrate riguros. Mai consemnăm și faptul

⁴² *Ibidem*, p. 237 și fig. 13/3; Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 200.

⁴³ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 206, 236, 243, 251, 255, 259, 285, 290, 300, 362 și pl. LXXXVIII, 6 și CCXXIV, 5.

⁴⁴ Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 198–199.

⁴⁵ V. Spinei, *Einige Betrachtungen über äneolithische Feuersteinbeile in der Moldau*, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970 (sub tipar).

⁴⁶ Informația o datorăm colegului Mircea Ignăț.

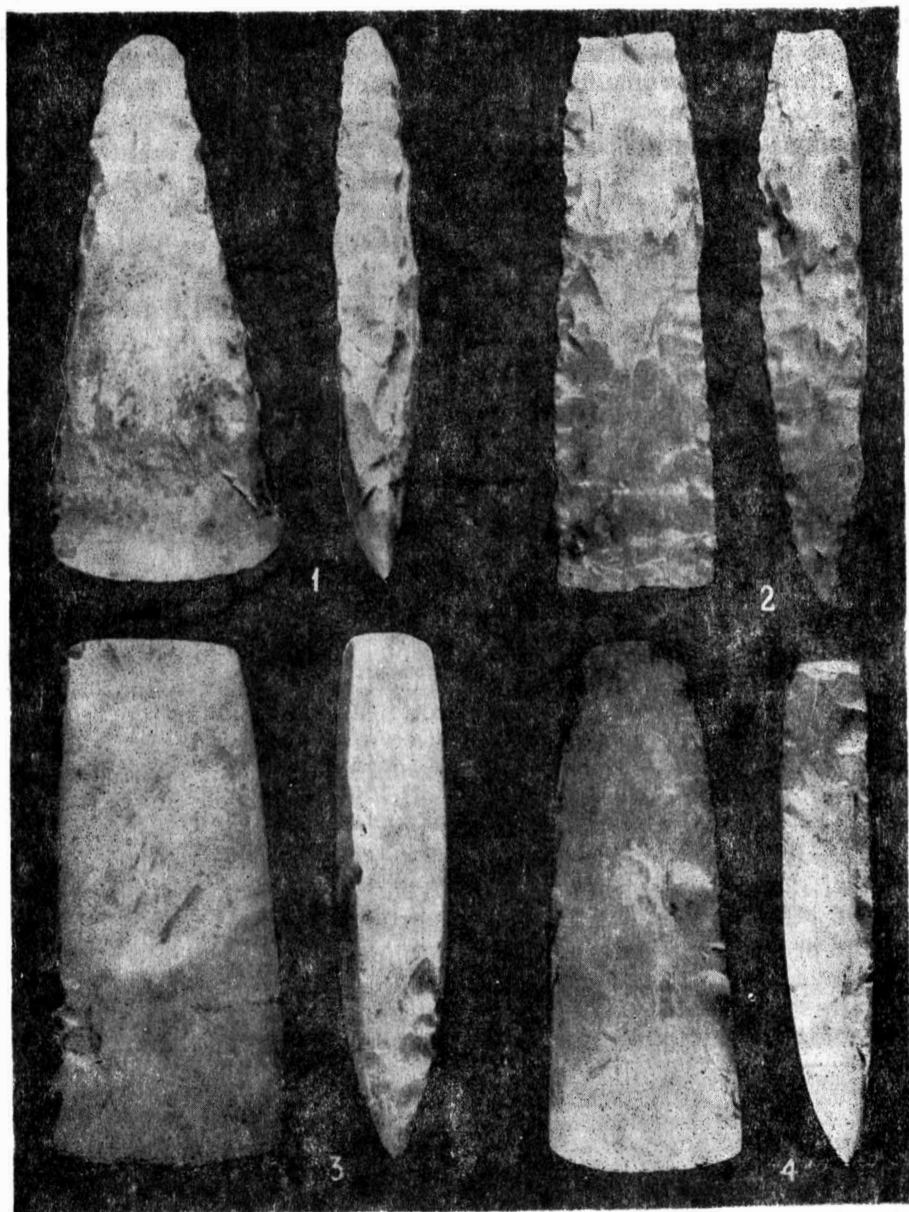

Fig. 4. — Topoare de silex descoperite la Brehuești (1), Călărași (2), Broscăuți (3) și Dorohoi (4).

A aproape 3/5 din totalul topoarelor descoperite în Moldova au rămas nepublicate, iar din cele publicate la mai mult de jumătate materialul ilustrativ este incomplet și nici nu se menționează anumite detalii importante pentru încadrarea lor tehnologică și tipologică. Toate aceste neajunsuri limitează posibilitățile de valorificare exhaustivă a marelui număr de descoperiri de topoare din silex de pe teritoriile răsăritene ale României.

Matéria primă din care au fost lucrate topoarele de silex descoperite pe teritoriul Moldovei nu este prea diversă. Marea majoritate a pieselor în discuție sînt făcute dintr-o specie de silex albicios, opac, de calitate care diferă, oscilînd de la culoarea laptelui la vinețiu și cenușiu. Este, precum am văzut, cazul tuturor exemplarelor pe care le publicăm, cu excepția celor provenind de la Brăești și Suhuleț.

Silexul alb-vinețiu este caracteristic marilor cariere care se găsesc pe-a lungul Nistrului Mijlociu. Acesta a fost intens exploatat o lungă perioadă de timp, întîlnindu-se la sute de kilometri de minele din care se extrăgea. Așa cum s-a stabilit de geologi, pe Nistru existau mai multe specii de silex⁴⁷. Folosirea sa a fost constatată încă din paleolitic⁴⁸. În așezarea de la Soroca-Pădurea Trifăuți I, atribuită culturii Bug-Nistru din neoliticul timpuriu, pentru prelucrarea uneltelor se folosea silex din depunerile cretacice din apropierea stațiunii, precum și bucăți de silex aduse de apă de pe Nistrul Superior⁴⁹.

Dat fiind că pe imensul teritoriu în care erau răspîndite triburile purtătoare ale culturii Cucuteni-Tripolie, zăcămintele de silex lipseau în mare parte, puținele existente nefiind de o calitate remarcabilă, carierele de pe Nistrul Mijlociu au cunoscut o exploatare intensă începînd din etapa Precucuteni-Tripolie A. Acestei perioade îi corespund așezări

⁴⁷ E. K. Cernîș, *Tripolskie masterskie po obrabotke kremnia*, în KS, 111, 1967, p. 60.

⁴⁸ N. N. Moroșan, *Noi contribuții preistorice asupra Basarabiei de Nord*, în ARMSS, Seria III, Tom. VI, Mem. I, 1929, p. 4 și urm.; idem, *Le pléistocène et le paléolithique de la Roumanie du Nord-Est*, București, 1938, p. 82 și urm.; P. I. Boriskovski, *Osnovnie gruppi paleoliticeskih mestonahojdenii Srednego Podnestrovia*, în KS, XXVI, 1949, p. 12 și urm.; A. P. Cernîș, *Novie dannie o paleolite i mezolite na Dnestre*, în KS, XXXII, 1950, p. 26 și urm.; idem, *Paleoliticeskaia stoianka Babin I po materialam raskopok 1949—1950 gg.*, în KS, XLIX, 1953, p. 56 și urm.; idem, *Paleoliticeskaia stoianka Voronovița I*, în KS, 63, 1956, p. 40 și urm.; I. G. Șovkopliias, *Do pitanija pro harakter razvîtiku kulturi piznogo paleolitu*, în Arheologhila, XXII, 1969, p. 43 și urm.

⁴⁹ V. I. Markevici, *Neoliticeskaia stoianka Soroki-Trifăuții I*, în *Materiali i issledovania po arheologii i etnografii Moldavskoi SSR* (citată în continuare MIAEM), Chișinău, 1964, p. 93.

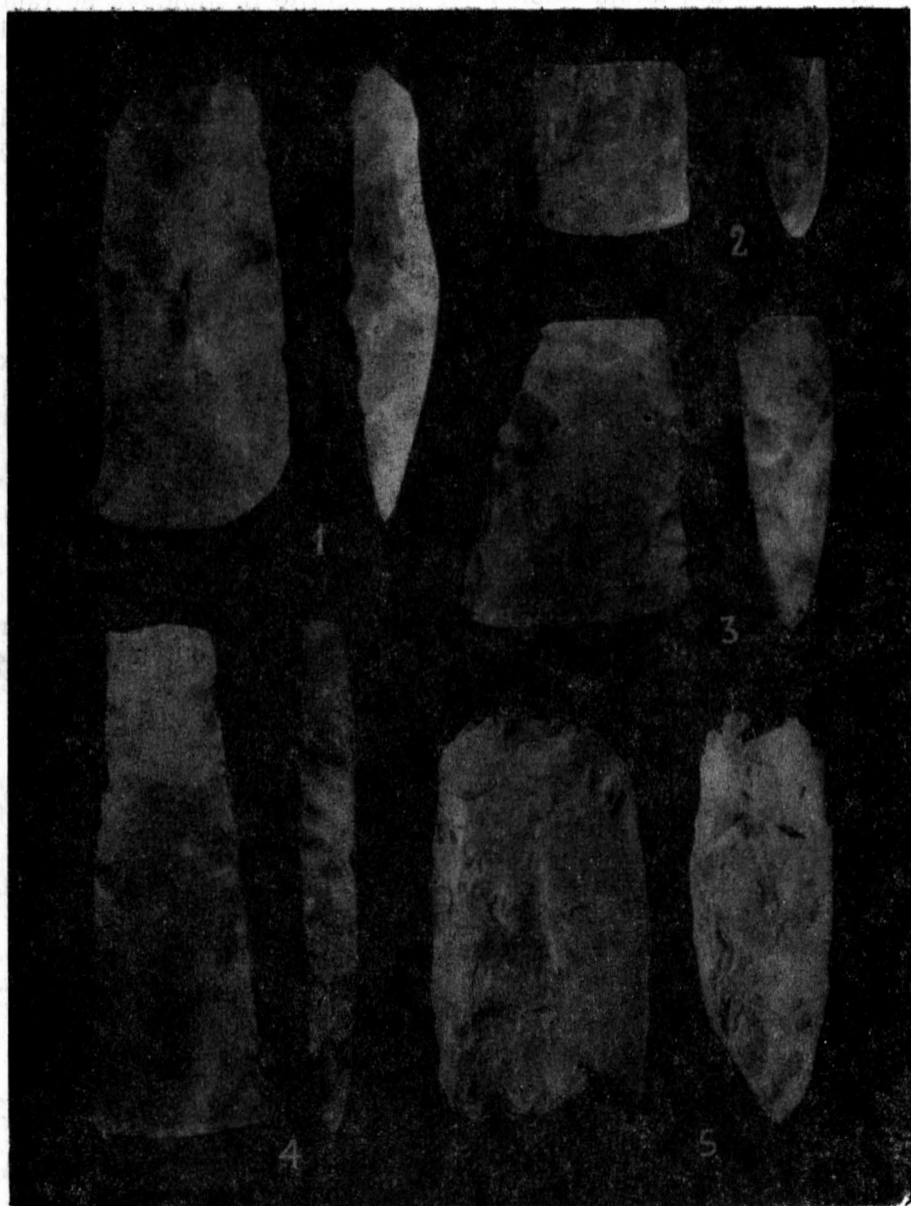

Fig. 5. — Topoare de silex descoperite la Pirlita (1), Siret (2), Lozna (3), Fundul Herței (4) și Ibănești (5).

află în bazinul mijlociu al Nistrului cu mii de piese finite și așchii de silex. În locuințe și pe unele suprafețe din apropierea lor, la Luca-Vrublevskaia⁵⁰ și Solonceni I⁵¹, s-au aflat o mare cantitate de obiecte și rebuturi din silex.

Unele locuințe de la Lencăuți (Lenkovți) erau adevărate ateliere de prelucrat silexul. Astfel, în locuința nr. 2 s-au găsit nu mai puțin de 634 de obiecte de silex, în stadii diferite de prelucrare, și așchii, iar în semibordeiul 1 s-a numărat, de asemenea, o cantitate uriașă de unelte și rebuturi din silex: 1695 piese⁵². Cîteva sute de bucăți diferite de silex conține și semibordeiul 5⁵³.

Numărul atelierelor de prelucrat cremenele din bazinul mijlociu al Nistrului crește în etapele următoare de evoluție ale culturii Cucuteni-Tripolie, astfel de complexe fiind cunoscute la Polivanov-Iar, Nezvisko, Kopanka, Krinicki, Seliște, din etapa Tripolie BI, și la Komarov, Babin, Nezvisko, Bodaki, încadrate în etapa Tripolie BII (după T. Passek)⁵⁴, corespunzînd în cea mai mare parte fazei Cucuteni A și, parțial, fazei Cucuteni A-B din Moldova. Multe locuințe erau adevărate ateliere. Din bordeiul 10 din nivelul mijlociu (faza Tripolie BII) de la Polivanov-Iar, cu ceramică de tip Cucuteni A-B, într-o groapă de formă patrată, cu laturile de 2 m, s-au cules 206 piese de silex. Printre deșeurile de producție se aflau numeroase percutoare, nuclee, răzuitoare și topoare⁵⁵. Un foarte mare număr de obiecte de silex s-a descoperit în cele două straturi tripoliene de la Nezvisko (BI și BII), ambele caracterizate atît prin locuințe de suprafață cit și prin semibordeie⁵⁶. Faptul că în perimetrul atelierelor s-au găsit bucăți și sfărîmături mai mari de cremene, iar în locuințe numai fragmente mărunte, a dus la concluzia că în locuințe unelte erau doar retușate și finisate⁵⁷.

În faza Tripolie BI — Cucuteni A se cunosc și ateliere de prelucrat silexul, a cărei materie primă provenea nu de pe Nistru, ci din depunerile de pe malurile Prutului. Un astfel de atelier-locuință s-a descoperit la Stăniș-Druitori I⁵⁸.

⁵⁰ S. N. Bibikov, *Poselenie Luka-Vrublevskaia*, în *MIA*, 38, Moscova-Leningrad, 1956, p. 194.

⁵¹ T. C. Movșa, *Glinobitnoe jilišce rannetripolskogo poseleniia Solonceni I*, în *Izvestia-Chișinău*, 5 (25), 1955, p. 10—11.

⁵² E. K. Cerniș, *Rannetripolskii poseleniia Srednego Podnestrovia*, în *KS*, 56, 1954, p. 118.

⁵³ E. K. Cerniș, *op. cit.*, în *KS*, 111, 1967, p. 62.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 64—65.

⁵⁵ T. S. Passek, *Rannezemledeliceskie (tripolskie) plemena Podnestrovia*, în *MIA*, 84, Moscova, 1961, p. 127.

⁵⁶ E. K. Cerniș, *K istorii naseleniia eneoliticeskogo vremeni s Srednem Pridnestrovie*, în *MIA*, 102, Moscova, 1962, p. 26 și urm.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 46.

⁵⁸ N. A. Chetraru, *Arheologhiceskie razvedki v doline r. Ciugur*, în *MIAEM*, p. 265.

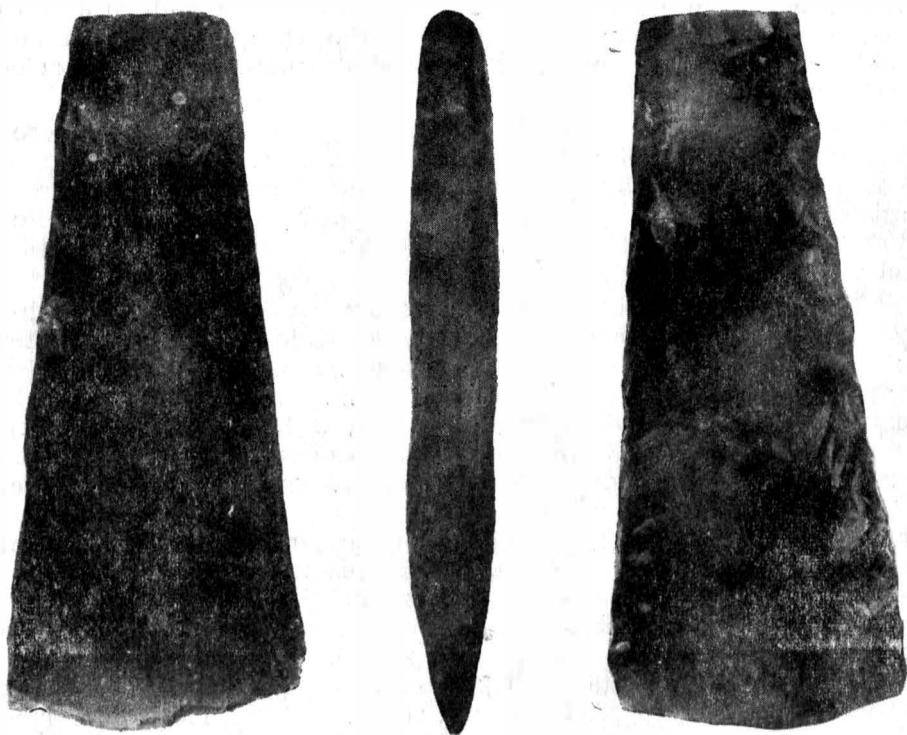

Fig. 6. — Topor de silex descoperit la Suhuleț.

În mai multe așezări din regiunea bogatelor zăcămintă de silex de pe Nistru s-au descoperit și numeroase topoare de silex albicios. Menționăm aici pe cele de la Kopanka⁵⁹, Krimiciki⁶⁰ și Nezvisko⁶¹, din faza Cucuteni A, Babin⁶², Bilce-Zlote⁶³, Polivanov-Iar⁶⁴ și Solonceni

⁵⁹ E. K. Cerniș, *op. cit.*, în KS, 111, p. 64—65 și fig. 21/1, 4.

⁶⁰ *Arheologhicini rozvidki tripiliskoi ekspediții na Dnistri v 1948 r.*, în Arch Pam, IV, 1952, p. 190 și urm.; pl. II, 10—17. Cf. și B. L. Bogaeovski, *Orudiia proizvodstva i domașnie životnle Tripoliia*, Leningrad, 1937, p. 57.

⁶¹ E. K. Cerniș, *Rezultati doslidjeni nijnih šariv Nezviskovo poseleennia*, în MDAPV, 2, 1959, p. 81; idem, *op. cit.*, în MIA, 102, fig. 20/35—39.

⁶² E. K. Cerniș, *Doslidjennia tripiliskih poseleni na Seredniomu Podnistrov'i v 1950—1951 rr.*, în Arch Pam, VI, 1956, p. 146 și pl. I, 11.

⁶³ T. Sulimirski, *Tripolyan Notes*, în PPS, N.S., XXX, 1964, p. 60.

⁶⁴ T. S. Passek, *Tripoliskie poseleennia na Dnestre*, în KS, XXXII, 1950, p. 46 și urm.; fig. 10/1, 2; 11; idem, *Tripoliskie poselenie Polivanov-Iar*, în KS, XXXVII, 1951, p. 41 și urm.; fig. 22/1, 2; idem, *Itoghi rabot tripiliskoi (dnestrovskoi) ekspediții*, în KS, XLV, 1952, p. 12 și fig. 6, stînga jos; idem, *op. cit.*, în MIA, 84, 1961, p. 105 și urm.

II⁶⁵, din faza Cucuteni A-B, și Nezvisko⁶⁶ din faza Cucuteni B, la care s-ar putea adăuga și altele, a căror condiții exacte de descoperire, fie că nu le cunoaștem, fie că nu au fost precizate și din acest punct de vedere apartenența lor la cultura Cucuteni-Tripolie mai comportă îndoieli, cum sînt cele de la Buciaci (Buczacz), Darabani, Echimăuți II, Horodnica, Kaplevka, Korman, Koșilovțe (Koszyłowce), Petreni etc.⁶⁷.

Numărul extrem de mare al topoarelor și al celorlalte unelte și arme de silex din așezările din regiunea Nistrului Mijlociu depășeau cu mult necesitățile comunităților care le locuiau. Așa cum s-a presupus, multe din piesele finite erau destinate schimbului cu alte triburi⁶⁸. În foarte multe așezări din Moldova aparținînd culturii Cucuteni, din toate etapele ei de evoluție, s-au descoperit diferite obiecte lucrate din silex albicios de Nistru.

Silexul de pe Nistrul Mijlociu a continuat să fie exploatat și de purtătorii culturii Gorodsk-Usatovo, în zona marilor cariere constatîndu-se, ca și în perioadele anterioare, o locuire intensă⁶⁹.

Cercetările au dovedit că locuitorii așezării de la Lomacînți, punctul Pilta, dintr-o etapă tîrzie (CII) a culturii Tripolie⁷⁰ (=Gorodsk-Horodîștea), efectuau o primă fază de cioplire a silexului chiar la locul de procurare a lui, urmînd ca uneltele, în stare de semiprelucrare, să fie finisate în altă parte⁷¹. O situație identică este cunoscută într-o altă uriașă carieră de silex, cea de la Krzemionki, aflată pe valea râului Kamienna, afluent de pe stînga Vistulei, probabil cea mai bogată și întinsă din estul Europei, care a cunoscut exploatarea maximă în perioada cînd a fost stăpînită de purtătorii culturilor Trichterbecher și amforelor sferice⁷².

⁶⁵ T. G. Movșa, *Tripoliskoe jilișce na poselenii Soloncen I II*, în *Zapiski Odesskogo Arheologiceskogo Obșcestva*, I (34), Odesa, 1960, p. 242 și fig. 6/6.

⁶⁶ E. K. Cerniș, *op. cit.*, în *MIA*, 102, fig. 28/28—33.

⁶⁷ V. Spinei, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 31.

⁶⁸ T. S. Passek, *op. cit.*, în *KS*, XLV, p. 12; E. K. Cerniș, *op. cit.*, în *KS*, 111, p. 60.

⁶⁹ T. S. Passek, *Noviye dannie o pozdnetripoliskih poseleniah na Dnestre*, în *Izvestia Chișindu*, 5 (25), 1955, p. 13 și urm.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 19.

⁷¹ E. K. Cerniș, *op. cit.*, în *KS*, 111, p. 65. De la Lomacînți provine un topor de silex gri, de formă aproximativ trapezoidală cu tăișul arcuit. Cf. T. Sulimirski, *Einige rumänische Funde in polnischen Museen*, în *RPAN*, I, 1937, 1, p. 33—34 și fig. 5.

⁷² S. Krukowski, *Première caractéristique de la station minière de Krzemionki au point de vue des restes qui se trouvaient à sa surface*, în *Wiad Arch*, XI, 1932, p. 58. Pentru zăcămintele de la Krzemionki vezi și T. Zurowski, *Konserwacja neolitycznych kopalni krzemienia w Krzemionkach Opatowskich*, în *Wiad Arch*, XX, 1954, 3, p. 280 și urm.; Z. Podkowińska, *Neolityczna kopalnia w Krzemionkach*, în *Dawna Kultura*, 1955, 4, p. 210; Z. Rajewski, *Jak pakazać kopalnie w Krzemionkach*, în *Z otchłani wieków*, XXX, 1964, 3, p. 141 și urm.

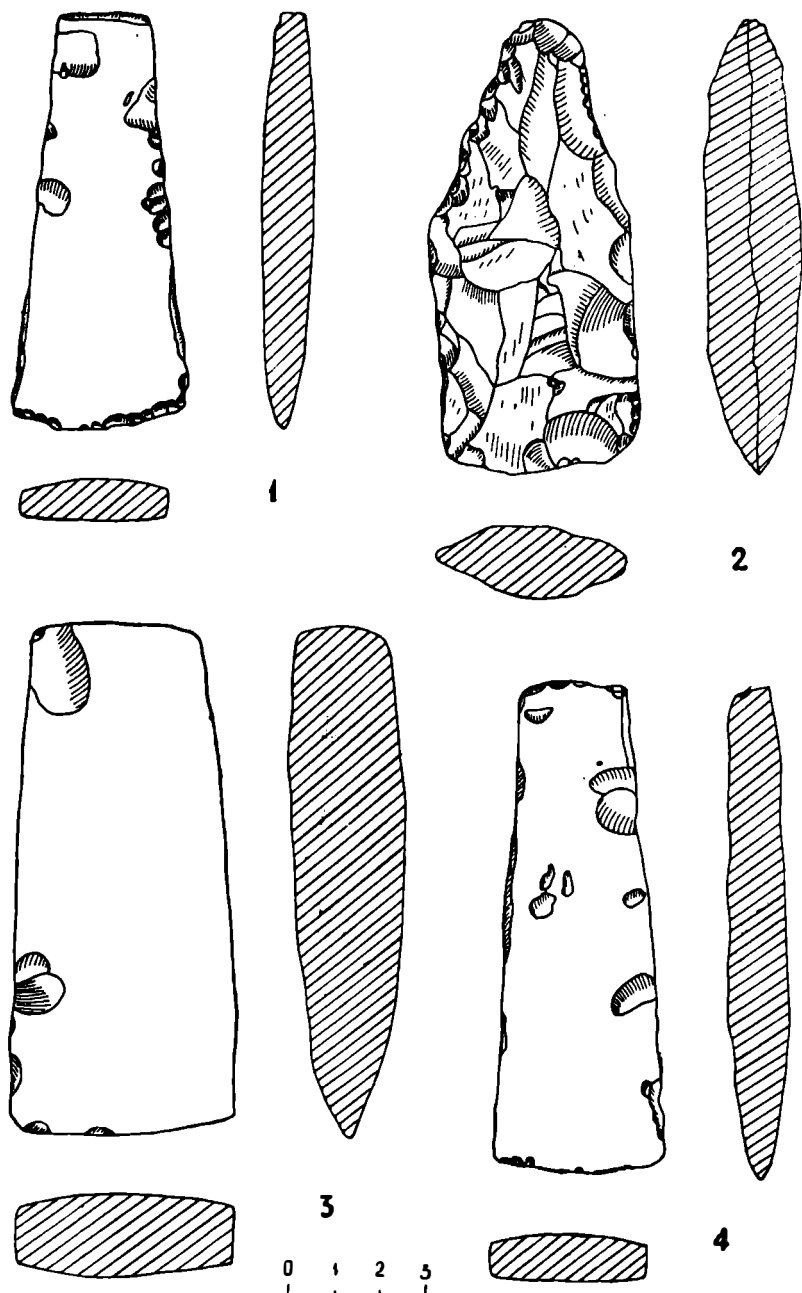

Fig. 7. — Topoare de silex descoperite la Suhuleț (1), Comănești (2), Broscăuți (3) și Fundul Herței (4).

În așezările gorodsciene de pe Nistru topoare de silex s-au descoperit la Mereșovca, pe „Cetățuia”, și la Volcineț, la locul numit „Clin”⁷³. Unelte din silex alburiu de Nistru predomină în cadrul inventarului mic al așezării gorodsciene de la Țviklivți din Kamenet-Podolsk⁷⁴.

Topoare de silex alburiu s-au găsit, precum am arătat, și pe teritoriul Moldovei în așezările de tip Gorodsk de la Horodiștea și Erbiceni. Astfel de topoare provin și de la Ibănești, Uricani⁷⁵, Scheia⁷⁶, Iași, Lătă-Cîmpeni⁷⁷, unde prin cercetări de suprafață s-au identificat fragmente ceramice gorodsciene.

Exploatarea zăcămintelor de silex de pe Nistrul Mijlociu a fost continuată activ de purtătorii culturii amforelor sferice. Deși nu s-au găsit pînă în prezent în vecinătatea carierelor urmele unei astfel de activități, o atare concluzie ni se pare îndreptățită avînd în vedere numărul mare al pieselor de silex alburiu din complexele închise aparținînd culturii amforelor sferice.

Regiunea minelor de silex a fost ocupată de grupul *podolian* al culturii amforelor sferice, cel mai întins grup din ramura estică a culturii în discuție⁷⁸. Acestui grup îi aparțin 38 de morminte, găsite în 31 de puncte⁷⁹, pînă în prezent nefiind cunoscută, ca și în Moldova și Wolhynia, nici o așezare. În decorul unor vase aparținînd culturii amforelor sferice din Podolia se resimte influența ceramicii pictate tripolitane tîrzii⁸⁰.

Multe din mormintele din Podolia conțin două sau trei topoare de silex trapezoidale bine șlefuite și, într-un caz, patru⁸¹. Se

⁷³ T. S. Passek, *op. cit.*, în *Izvestia-Chișîndu*, 5 (25), p. 22.

⁷⁴ T. G. Movșa, *Pizniotripiliske jillo-maisternia v s. Țviklivți*, în *Arheologhiia*, XXIII, 1970, p. 132—133.

⁷⁵ A. Florescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., III, p. 82—83.

⁷⁶ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 27.

⁷⁷ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 206 și 251.

⁷⁸ Dintre lucrările în care s-au definit trăsăturile grupului *podolian* al culturii amforelor sferice cf.: I. K. Șveșnikov, *Megalitici ni pohovannia na Zahidnomu Podilli*, Lwow, 1957; A. Häusler, *Die Gräber der Kugelamphorenkultur in Wolhynien und Podolien und die Frage ihres Ursprungs*, în *Jahresschrift für mittel-deutsche Vorgeschichte*, 50, 1966, p. 115—140; T. Sulimirski, *Cord Ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians*, Londra, 1968, p. 45—47. „Cultura megalitelor” din Wolhynia și Podolia nu reprezintă însă, așa cum s-a susținut, o cultură aparte (A. J. Brjussow, *Geschichte der neolithischen Stämme im europäischen Teil der UdSSR*, Berlin, 1957, p. 256 și urm. Vezi și F. Hančar, *Das Pferd in prähistorischer und älterer historischer Zeit*, Viena, 1955, p. 88).

⁷⁹ T. Sulimirski, *Cord Ware ...*, p. 45.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 46; Cf. și T. S. Passek, *Periodizația tripoliskih poselenii*, în *MLA*, 10, Moscova-Leningrad, 1949, p. 219.

⁸¹ T. Sulimirski, *Cord Ware ...*, p. 46.

pare că topoarele caracterizează exclusiv mormintele de bărbați⁸².

Majoritatea topoarelor care constituiau inventarul funerar al mormintelor grupului podolian al culturii amforelor sferice erau lucrate dintr-o varietate albicioasă locală de silex. Cîteva din topoarele din silex alburiu se pare că au o origine străină, fiind probabil aduse din Mecklenburg sau Rügen, unde, de asemenea, se găsesc zăcăminte dintr-o varietate de silex alb-opac, denumit „lăptos”⁸³.

În Moldova, toate topoarele pe care le cunoaştem pînă în prezent din mormintele cu amfore sferice, cu excepția unuia din cele trei găsite în cistul de la Piatra Neamț, erau făcute din silex albicios-vinețiu de Nistru. Este cazul cu două din topoarele și cu dalta de la Piatra Neamț⁸⁴, cu cele două topoare și cu dalta din mormîntul 1, și cu un topor și dalta din mormîntul 2 de la Dolheștii Mari⁸⁵, cu topoarele de la Basarabi⁸⁶, Suceava, Budești, Deleni-Calu⁸⁷, Negulești⁸⁸, ca și cu topoarele și dălțițele din componența depozitelor de la Piatra Șoimului (Calu) și Valea Adîncă, care probabil au aparținut tot purtătorilor culturii amforelor sferice⁸⁹. De asemenea, cele mai multe din topoarele găsite izolat în regiunile răsăritene ale României, o parte din ele fiind replici ale exemplarelor din inventarul mormintelor cu amfore sferice, au fost făcute din varietățile de silex din bazinul mijlociu al Nistrului⁹⁰.

Așa cum indică descoperirile de obiecte din silex albicios-vinețiu din unele așezări aparținînd epocii bronzului din regiunile de la est de Carpați, exploatarea carierelor de pe Nistrul Mijlociu a continuat și în

⁸² V. Weber, *Die Kugelamphorenkultur in Sachsen*, în *Arbeits-und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, 13, 1964, p. 175; A. Häusler, *op. cit.*, p. 130.

⁸³ T. Sulimirski, *Corded Ware...*, p. 46; Cf. și V. Weber, *op. cit.*, p. 163—164.

⁸⁴ A. Florescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., III, p. 82—83.

⁸⁵ M. Dinu, *op. cit.*, în *AM*, I, p. 49.

⁸⁶ V. Spinei și M. Nistor, *op. cit.*, p. 623.

⁸⁷ V. Spinei, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 42—44.

⁸⁸ Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 198.

⁸⁹ Această atribuire se bazează atît pe analogiile pe care le au topoarele din depozitele menționate cu exemplare din complexe închise, bine datate, asupra cărora vom reveni, cît și dălțile, și ele destul de des întîlnite în mormintele cu amfore sferice. Cf. W. Antoniewicz, *Z dziedziny archeologii ziem Polski*, în *Światowit*, XVIII, 1936—1937, fig. 50/14; C. Matasă, *op. cit.*, p. 728 și fig. 8/3; M. Dinu, *op. cit.*, în *AM*, I, p. 47 și fig. 4/4, 7; A. Häusler, *op. cit.*, fig. 6, jos; T. Wiślański, *Kultura amior kulistych w Polsce północno-zachodniej*, Wrocław-Varșovia-Cracovia, 1966, fig. 7/4, 18/9, 33/16 și 59/16; T. Sulimirski, *Corded Ware...*, fig. 25/8, 15; A. Uzarowiczowa, *Grób kultury amior kulistych na stanowisku I w Klementowicach*, pow. Puławy, în *Wiad Arch*, XXXIII, 1968, 2, p. 219 și fig. 6 a; V. Weber, *op. cit.*, fig. 15/2.

⁹⁰ A. Florescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., III, p. 79 și urm.; Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 62—64 și 197—200; V. Spinei, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 43—44.

perloada amintită. Evident, prin dezvoltarea metalurgiei cuprului și bronzului, importanța inventarului litic a fost mult diminuată.

Folosirea silexului din zăcămintele din bazinul mijlociu al Nistrului a fost documentată în Moldova și Ucraina până în perioada târzie a epocii bronzului, corespunzătoare culturii Noua, fiind răspândite în special cuțitele curbe (*Krummesser*) din silex, precum și săgețile și lamele ⁹¹.

Dintre topoarele pe care le publicăm, două, acelea de la *Brădești* și de la *Suhuleț*, sînt din silex de culoare neagră-fumurie. Pe teritoriul Moldovei astfel de topoare se mai cunosc la *Pleşești* ⁹², *Conțești*, *Comănești-Bacdu* ⁹³ și *Piatra Neamț* ⁹⁴, primele trei provenind din cercetări de suprafață, iar ultimul dintr-un mormînt din lespezi de piatră.

Silexul de această varietate se extrăgea din carierele aflate în bazinul superior al Bugului Nordic, fiind răspândit mai ales în vestul Wolhyniei. Acest silex de culoare negricioasă este de o excelentă calitate, fiind probabil mai bun decît silexul din Europa Centrală, fapt pentru care a fost intens folosit de triburile purtătoare ale culturii Trichterbecher, ceramicii șnurate și Cucuteni-Tripolie ⁹⁵.

Încă Leon Kozłowski a relevat importanța acestor zăcămintе, făcînd aprecieri asupra tehnicii remarcabile de prelucrare a silexului de pe Bug, cu trăsături proprii, pe care însă o considera că s-a dezvoltat sub influența „industrii” silexului din regiunile baltice și lituaniene ⁹⁶.

Tadeusz Sulimirski este de părere că tehnica prelucrării silexului de pe Bug nu a fost străină de aportul culturii Trichterbecher, avînd în vedere și apropierea ce se pot face cu aspecte culturale din regiunile de nord ale Europei Centrale și din unele ținuturi aflate la NV. Ulterior, o nouă înflorire a „industrii” silexului de pe Bugul Nordic s-ar datora purtătorilor culturii amforelor sferice ⁹⁷.

În Moldova, în aria de răspîndire a culturii Cucuteni, se cunosc numeroase unelte și arme din silex negru-cafeniu wolhynian în foarte

⁹¹ A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în AM, II—III, 1964, p. 158; Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 79—81 și 214—216.

⁹² V. Ciurea, *op. cit.*, în *Natura*, 6—7—8, 1931, p. 9 și fig. 6/4.

⁹³ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 285, pl. CCXXIV, 5 și p. 362.

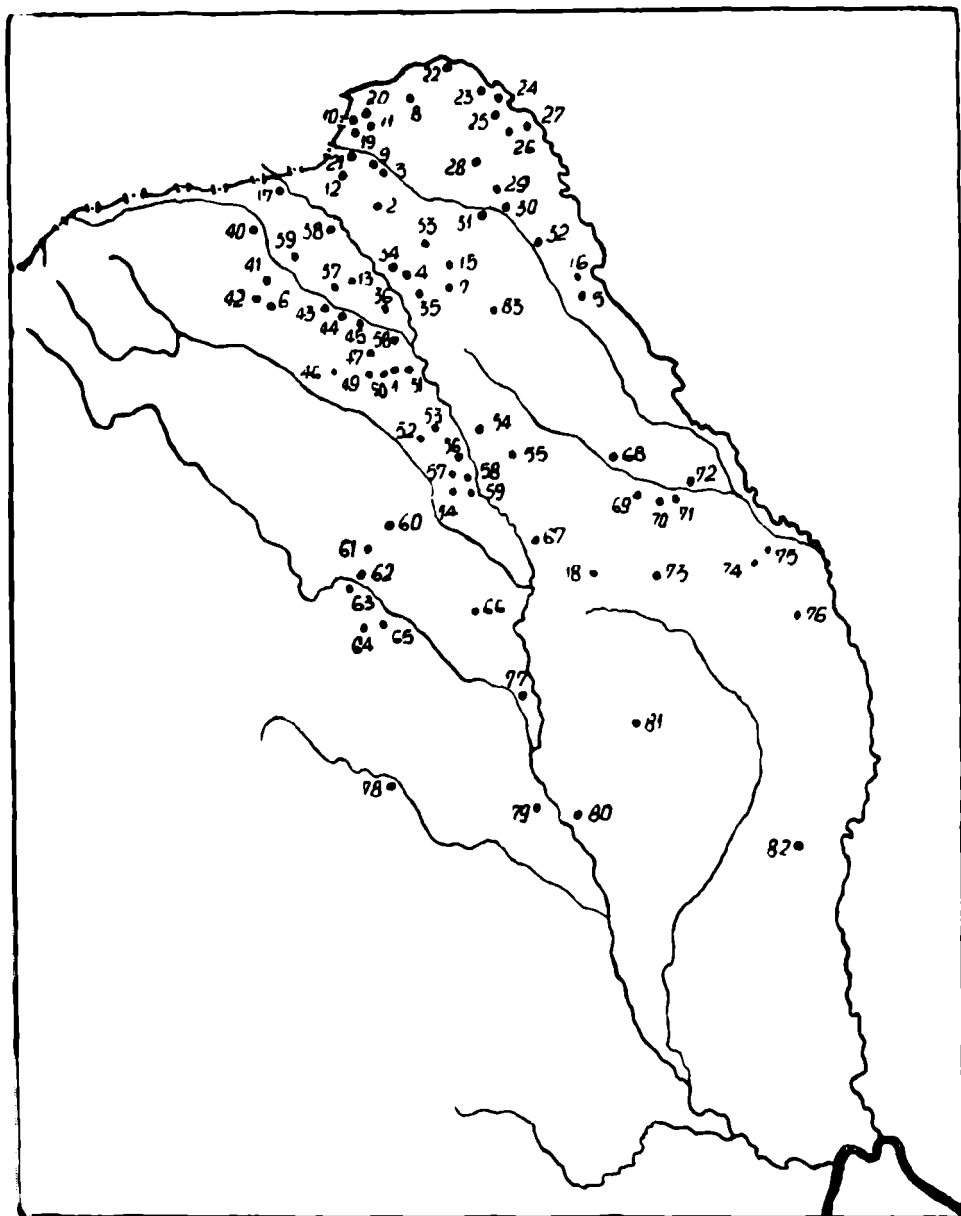
⁹⁴ A. Florescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., III, p. 85 și 95.

⁹⁵ T. Sulimirski, *Polska przedhistoryczna*, II, Londra, 1957—1959, p. 240—241; idem, *Remarks concerning the distribution of some varieties of flint in Poland*, în *Światowit*, XXIII, 1960, p. 299 și urm.; J. Glosik, *Wołyńsko-podolskie materiały z epoki kamiennej i wczesnej epoki brązu w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie*, în *Materiały Starożytne*, VIII, 1962, p. 178 și urm.

⁹⁶ L. Kozłowski, *Młoda epoka kamienna w Polsce (Neolit)*, Lwow, 1924, p. 82 și urm.

⁹⁷ T. Sulimirski, *Corded Ware...*, p. 60.

Fig. 8. — Harta descoperirilor de topoare de silex în Moldova. 1 — Arghira, 2 — Brăești, 3 — Broscăuți, 4 — Brehuești, 5 — Călărași, 6 — Comănești-Suceava, 7 — Cristești, 8 — Darabani, 9 — Dorohoi, 10 — Fundul Herței, 11 — Ibănești, 12 — Lozna, 13 — Mitocul Dragomirnei, 14 — Moțca, 15 — Pîrlita, 16 — Rînghilești, 17 — Siret, 18 — Suhuleț, 19 — Pomirla, 20 — Cristinești, 21 — Buhai, 22 — Horodiștea, 23 — Miorcani, 24 — Crasnaleuca, 25 — Ghireni, 26 — Nichiteni, 27 — Mitoc, 28 — Drăgușeni, 29 — Hulubi, 30 — Dîngeni, 31 — Iacobenii, 32 — Trușești, 33 — Răchiți, 34 — Hrișcani, 35 — Corni, 36 — Dumbrăveni, 37 — Pătrăuți, 38 — Buda-Dorohoi, 39 — Grănicești, 40 — Rădăuți, 41 — Solca, 42 — Botoșana, 43 — Scheia, 44 — Suceava, 45 — Udești, 46 — Rădășeni, 47 — Pleșești, 48 — Osoi, 49 — Preuțești, 50 — Basarabi, 51 — Dolheștii Mari, 52 — Tătăruș, 53 — Probota, 54 — Siret, 55 — Cucuteni, 56 — Conțești, 57 — Valea Seacă, 58 — Topile, 59 — Pașcani, 60 — Tîrpești, 61 — Negrești, 62 — Piatra Neamț, 63 — Doamna, 64 — Negulești, 65 — Piatra Șoimului (Calu), 66 — Budești, 67 — Doljești, 68 — Erbiceni, 69 — Cogeasca, 70 — Valea Adîncă, 71 — Uricani, 72 — Iași, 73 — Mircești, 74 — Moșna, 75 — Bohotin, 76 — Pădureni, 77 — Săucești, 78 — Comănești-Bacău, 79 — Răcăciuni, 80 — Scărișoara, 81 — Buda-Bîrlad, 82 — Mălușteni, 83 — Lătăi-Cîmpeni.

multe stațiuni (Cucuteni, Trușești, Valea Lupului, Dobreni, Tirgu Ocna-Podei, Birgăoani, Ghelăești, Drăgușeni-Săveni⁹⁸ etc.), aparținând la toate cele trei faze clasice ale culturii în discuție.

În așezările culturii Gorodsk-Usatovo, mai ales în cele din grupul Gorodsk-Wolhynia, silexul negru-fumuriu este, de asemenea, bine cunoscut⁹⁹.

Numărul considerabil al pieselor de silex wolhynian din așezările culturilor eneolitice de la răsărit de Carpați se explică prin relațiile strânse dintre aceste culturi și cultura Trichterbecher. În cultura Trichterbecher piese din silex de Bug se găsesc uneori la mari distanțe de cariere. În binecunoscuta așezare de la Gródek, un loc important în cadrul inventarului litic, alături de silexul din carierele de la Swiechichów și Krzemionki, îl avea acela din bazinul superior al Bugului Nordic¹⁰⁰.

Contactele între culturile eneolitice din spațiul carpato-niprovian și cultura Trichterbecher sînt perceptibile pe planuri diverse. S-au semnalat încă mai demult apropierea între unele forme ceramice ale culturii Trichterbecher și acelea din fazele A-B și B ale culturii Cucuteni¹⁰¹. Adoptarea locuințelor de suprafață cu platformă de chirpic, într-o fază tîrzie a culturii Trichterbecher, se datorează influențelor primite de la triburile vecine din sud¹⁰². Mai menționăm observațiile stratigrafice din cîteva așezări aparținînd culturii Trichterbecher (Gródek¹⁰³, Zimno¹⁰⁴, Lejnița¹⁰⁵, Mali Gribovici¹⁰⁶), unde s-a descoperit ceramică pictată de factură gorodsciană (Tripolie CII), după cum în unele așezări de tip

⁹⁸ Materialele se află în colecțiile Institutului de Istorie și Arheologie din Iași, a Muzeului de Istorie a Moldovei și a muzeelor din Piatra Neamț și Botoșani.

⁹⁹ T. Sulimirski, *op. cit.*, în *Światowit*, XXIII, 1960, p. 303—304.

¹⁰⁰ J. Kowalczyk, *Osada kultury pucharów lejkowatych w miejs. Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów, w świetle badań 1954 roku*, în *Wiad Arch.*, XXIII, 1956, 1, p. 44.

¹⁰¹ H. Dumitrescu, *Afinități între cultura „Trichterbecher” și cultura „Cucuteni-Tripolie”*, în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 918—922.

¹⁰² J. Kowalczyk, *Die Trichterbecherkultur und Tripolie*, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, p. 201.

¹⁰³ K. Jażdżewski, *Uwagi ogólne o osadzie neolitycznej w Grodku Nadbużnym w powiecie hrubieszowskim (stanowisko 1 C)*, în *Archeologia Polski*, II, 1958, 2, p. 279 și urm.; T. Poklewski, *Osada kultury pucharów lejkowatych w Grodku Nadbużnym, pow. Hrubieszów (stanowisko 1 C)*, în *Archeologia Polski*, II, 1958, 2, p. 322 și pl. X.

¹⁰⁴ I. N. Zaharuk, *Poselenie voronkovidnih sos.lov na Volni*, în *KS*, 67, 1957, p. 100.

¹⁰⁵ J. Jazdowska-Król, *Osada kultury pucharów lejkowatych w Leżnicy, pow. Włodzimierz Wołyński*, în *Materiały Starożytne*, VII, 1961, p. 201 și urm.; M. A. Peleşcișin, *Poselennia kulturi liichistogo posudu bilia s. Lejnița na Volini*, în *Arheologhiia*, Kiev, XX, 1966, p. 147.

¹⁰⁶ M. I. Smișco și M. A. Peleşcișin, *Poselennia kulturi liichistogo posudu v. s. Mali Gribovici, Livijskoi oblasti*, în *MDAPV*, 4, 1962, p. 35.

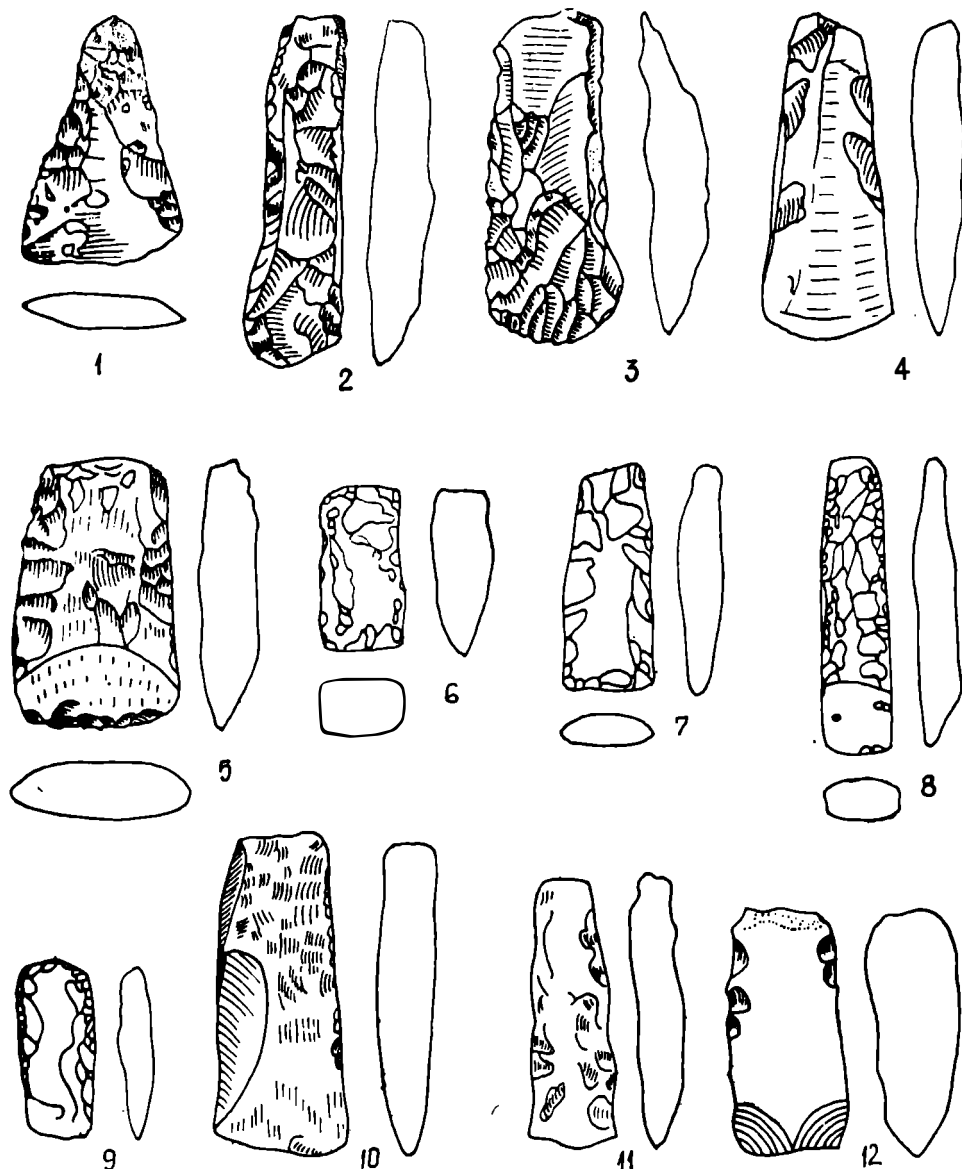

Fig. 9. — Topoare de silex descoperite la Polivanov-Iar (1 — după T. S. Passek), Nezvisko (2—4 — după E. K. Cernîș), aparținând culturii Cucuteni-Tripolie, și de la Vîlhatinți (5 — după I. G. Rozenfeldt), Sandrak (6—8 — după O. F. Lagadovska), Pavoloci (9 — după M. L. Makarevici), Gorodsk (10 — după T. S. Passek) și Novo Ciortorți (11—12 — după I. M. Zaharuk), aparținând culturii Gorodsk-Usatovo.

Gorodsk (Costianet¹⁰⁷) s-a descoperit ceramică Trichterbecher și obiecte tipice acestei culturi, între care amintim topoarele miniaturale de lut (la Novo Ciortorii¹⁰⁸), indicii de necontestat ale contemporaneității culturii Gorodsk-Usatovo cu faza finală a grupeii sudice a culturii Trichterbecher, recunoscută astăzi de toți specialiștii.

Prezența pieselor de silex din carierele de pe Bugul Nordic, deținute de purtătorii culturii Trichterbecher, în așezările culturii Cucuteni-Tripolie și Gorodsk, reprezintă o dovadă în plus a legăturilor strânse între complexe culturale menționate.

Tripurile culturii amforelor sferice, cunoscute ca foarte active în ceea ce privește exploatarea și prelucrarea minuțioasă a silexului, ca și prin comercializarea pe spații mari a produselor litice¹⁰⁹, au avut un aport incontestabil și în impulsivarea dezvoltării „industriei” silexului de pe Bugul Nordic. Este de remarcat că purtătorii culturii amforelor sferice au folosit din plin resursele locale de materie primă a noilor teritorii pe care le-au ocupat. Amintim că în Podolia topoarele din câteva morminte din dale de piatră (Ulaszkowce, Kociubińce) erau făcute din silex de Bug¹¹⁰. În Moldova, precum am arătat, astfel de topoare se cunosc până în prezent în cistul de la Piatra Neamț și în cinci descoperiri ocazionale (Pleșești, Conțești, Comănești-Bacău, Brăești, Suhuleț).

Silexul negru de pe Prutul Superior, exploatat încă din paleolitic, din cauza dispoziției sale în concrețiuni mici, nu a putut fi utilizat pentru producerea topoarelor și altor unelte de dimensiuni mai mari¹¹¹.

Problemele complexe privind tipologia, cronologia și originea topoarelor de silex în regiunile răsăritene ale României nu au constituit până nu demult obiectul unor cercetări speciale.

O primă încercare în acest sens s-a datorat savantului german Hubert Schmidt, care, referindu-se la cele trei topoare de silex descoperite în stratul B de pe Cetățuia de la Cucuteni, a considerat că aceste piese nu sînt străine de „industria” litică de pe văile Prutului și Siretului,

¹⁰⁷ M. A. Pelescișin, *Raskopki u s. Kostianet na Volini*, în *Arheologicheskie otkritiia 1967 goda*, Moscova, 1968, p. 119.

¹⁰⁸ I. N. Zaharuk, *op. cit.*, p. 100.

¹⁰⁹ V. G. Childe, *The Dawn of European Civilization*, ed. a III-a, Londra, 1939, p. 185; M. Gimbutas, *The Prehistory of Eastern Europe*, I, Cambridge, Massachusetts, 1956, p. 144 și urm.; T. Sulimirski, *Polska przedhistoryczna*, II, p. 308 și urm.; T. Wiślański, *Podstawy gospodarcze plemion neolitycznych w Polsce Północno-Zachodniej*, Wrocław-Varșovia-Cracovia, 1969, p. 246 și urm.

¹¹⁰ T. Sulimirski, *Cord Ware ...*, p. 46.

¹¹¹ A. Florescu, *op. cit.*, în *DaCia*, N.S., III, p. 102, nota 32.

lar din punct de vedere tipologic le-a pus în legătură cu culturile megalitice din Nord ¹¹².

Adunînd cu scrupulozitate numeroasele descoperiri de topoare de silex din Moldova și bazîndu-se mai ales pe exemplarele apărute în complexe arheologice încadrate riguros cultural și cronologic, Adrian C. Florescu a abordat pentru prima oară în literatura noastră arheologică un fond divers de probleme privind topoarele de silex ¹¹³. Limitele cronologice în care a fixat prezența topoarelor de silex în Moldova ar corespunde fazei A-B a culturii Cucuteni și culturii Gorodsk-Usatovo. Ele nu sînt considerate ca făcînd parte din specificul culturii Cucuteni, prezența lor sporadică pe teritoriul cuprins între Prut și Carpații Orientali, privită ca un fenomen spontan, fiind pusă în legătură cu pătrunderea unor elemente culturale nordice și nord-estice. Apariția lor în vremea fazei Cucuteni A-B s-a presupus că nu ar fi străină de penetrația, din regiunile de la est de Nipru, a purtătorilor ceramicii denumite impropriu Cucuteni C ¹¹⁴. Aceste concluzii au fost menținute de A. C. Florescu și cu prilejul publicării depozitului de unelte de la Valea Adîncă ¹¹⁵.

O nouă abordare a problemelor referitoare în primul rînd la cronologia și originea topoarelor de silex din Moldova se datorează lui Vladimir Dumitrescu ¹¹⁶. Domnia sa, care în unele lucrări anterioare admitea existența topoarelor de silex la nivelul culturii Cucuteni ¹¹⁷, se pronunță de data aceasta pentru o altă încadrare a lor. Contestîndu-se veridicitatea observațiilor stratigrafice de la Cucuteni, ca și a celor de la Polivanov-Iar, s-a tras concluzia că topoarele din silex ar fi rămas străine comunităților cucuteniene pînă la sfîrșitul evoluției culturii lor materiale, fiind documentate doar la nivelul perioadei corespunzătoare cu începutul culturii Gorodsk-Horodiștea și pătrunderii culturii amforelor sferice. Prin respingerea posibilității folosirii măcar sporadice a topoarelor de silex în cadrul culturii Cucuteni se înlătură de la sine și ipoteza aportului elementelor culturale Cucuteni C la vehicularea acestui tip de topoare ¹¹⁸.

Pentru lipsa topoarelor de silex din repertoriul litic al așezărilor culturii Cucuteni-Tripolie s-a pronunțat și Hortensia Dumitrescu ¹¹⁹.

¹¹² H. Schmidt, *op. cit.*, p. 48—49 și 105—106.

¹¹³ A. Florescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S. III, p. 79—102.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ A. C. Florescu, *op. cit.*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, p. 215—224.

¹¹⁶ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 365—375; *idem*, *K voprosu o kremnevih toporah v Moldove*, în *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 97—103.

¹¹⁷ Vl. Dumitrescu și colaboratori, *Hăbășești*, București, 1954, p. 542; Vl. Dumitrescu, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 64.

¹¹⁸ *Idem*, *op. cit.*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 365 și urm.

¹¹⁹ H. Dumitrescu, *Comle rendu: E. K. Tchernish, „Mnogosloinii pamialnik u s. Peciori na Iujnon Bughe”, dans „Arheologhiceskii sbornik”, I, 1959, în Dacia, N.S., IV, 1960, p. 602—603.*

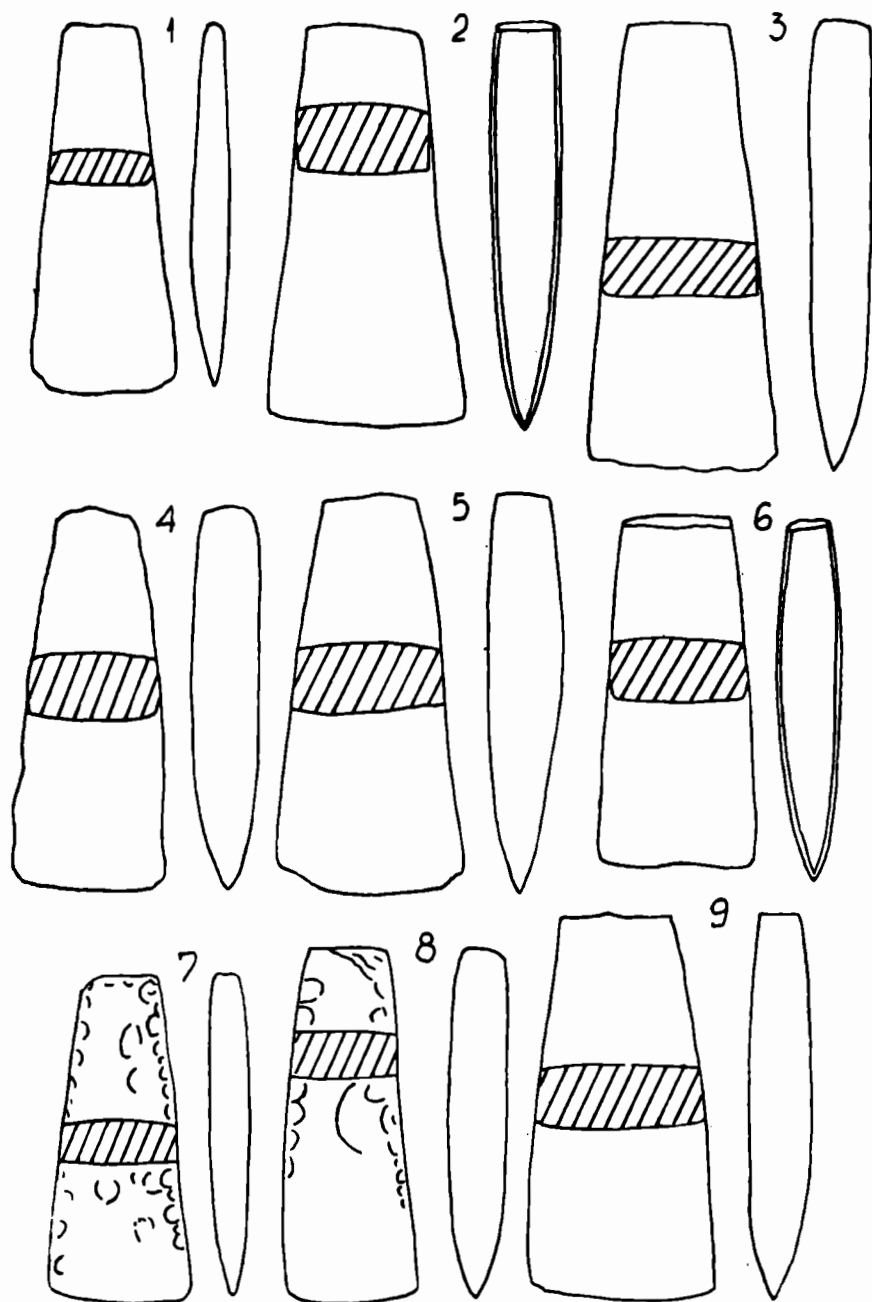

Fig. 10. — Topoare de silex din morminte aparținând culturii amforelor sferice desco-
perite în Podolia (după T. Sulimirski).
<http://www.muzeu-neamt.ro> / <http://cimec.ro>

Prof. M. Petrescu-Dîmbovița admite însă apartenența la stratul B de la Cucuteni-Cetățuie a celor trei topoare găsite de H. Schmidt ¹²⁰.

Cercetătorii sovietici, dispunînd de numeroase descoperiri de topoare de silex, făcute în așezările și necropolele eneolitice din Ucraina, nu au pus niciodată la îndoială problema folosirii lor în aria carpato-balcaniană de către triburile culturii Tripolie ¹²¹ și Gorodsk ¹²².

Al. Păunescu nu consemnează prezența topoarelor de silex în Moldova decît în cadrul complexului Horodiștea și a culturii amforelor teretice. Pentru complexul Horodiștea consideră că ar fi caracteristice topoarele de silex alburii-mat din prundișurile Nistrului, cu secțiunea transversală de regulă rectangulară, șlefuite integral sau parțial, iar pentru cultura amforelor sferice topoarele, de asemenea, lucrate din silex de culoare alburie, rectangulare în secțiune, cu ceafa groasă, în general macrolitice, șlefuite complet sau aproape complet și mai rar în întregime cioplite ¹²³.

În ceea ce ne privește, într-o recentă lucrare privitoare la topoarele de silex din perioada eneolitică din Moldova, am arătat că într-o anumită zonă din aria de răspîndire a complexului cultural Cucuteni-Tripolie, situată în nord-estul României, strîns legată de marile zăcăminte de cretă din bazinul mijlociu al Nistrului, topoarele de silex au fost destul de răspîndite, întîlnindu-se în toate cele trei faze clasice ale culturii în discuție: A, A-B și B. Din atelierele de pe Nistrul Mijlociu ar putea proveni topoarele descoperite la Cucuteni în stratul B și din alte localități, a căror condiții de descoperire încă nu sînt suficient de temeinic precizate, ajunse pe calea schimburilor intertribale, la fel ca și numeroase alte piese de silex din carierele de pe Nistru și de pe fluviul Nordic. Topoarele de silex nu pot fi considerate ca făcînd parte dintr-o categorie care să intre în specificul culturii Cucuteni în întreaga

¹²⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni, Edit. Meridiane*, București, 1966, p. 14—15.

¹²¹ Vezi notele 59—62 și 64—66.

¹²² B. L. Bogaevski, *op. cit.*, p. 55—57; V. P. Petrov, *Poseleniia v Gorodisku (Rozvidkovii rozkopki 1936 r.)*, în *Triplisika kultura*, I, Kiev, 1940, p. 354—355; E. J. Kricevski, *Poseleniia v Gorodisku (Rozviakovii rozkopki 1937 r.)*, în *idem*, p. 419 și 426; T. S. Passek, *op. cit.*, în *MIA*, 10, 1949, p. 159—160 și 170—171; *idem*, *op. cit.*, în *Izvestia-Chișinău*, 5 (25), 1955, p. 22; M. L. Makarevici, *Triplisike poselennia bilia s. Pavoloci*, în *Arch Pam*, IV, 1952, p. 102; I. M. Zaharuk, *Sofitsikii tilopalinnii moghilnik*, în *Arch Pam*, IV, 1952, p. 114; *idem*, *Piznotriplisike poselennia u verkhiv'iah r. Sluci*, în *Arch Pam*, VI, 1956, p. 132; O. F. Lagadovska, *Piznotriplisike poselennia u s. Sandrakah*, în *Arch Pam*, VI, 1956, p. 124; I. G. Șovkopliias, *Arheologicheskii doslidjennia na Ukraini (1917—1957)*, Kiev, 1957, p. 113 și urm.; N. M. Șmaglii, *Pozdnetripliskoe poselenie u s. Troianovo Jitomirskoi oblasti*, în *KSIA-Kiev*, 8, 1959, p. 126; E. K. Cerniș, *op. cit.*, în *Arheologiceskil sbornik*, II, 1959, p. 186; M. M. Șmaglii, *Gorodisko-volinskii variant piznotriplisikoi kulturi*, în *Arheologhila*, XX, 1966, p. 21.

¹²³ Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 62, 64 și 98.

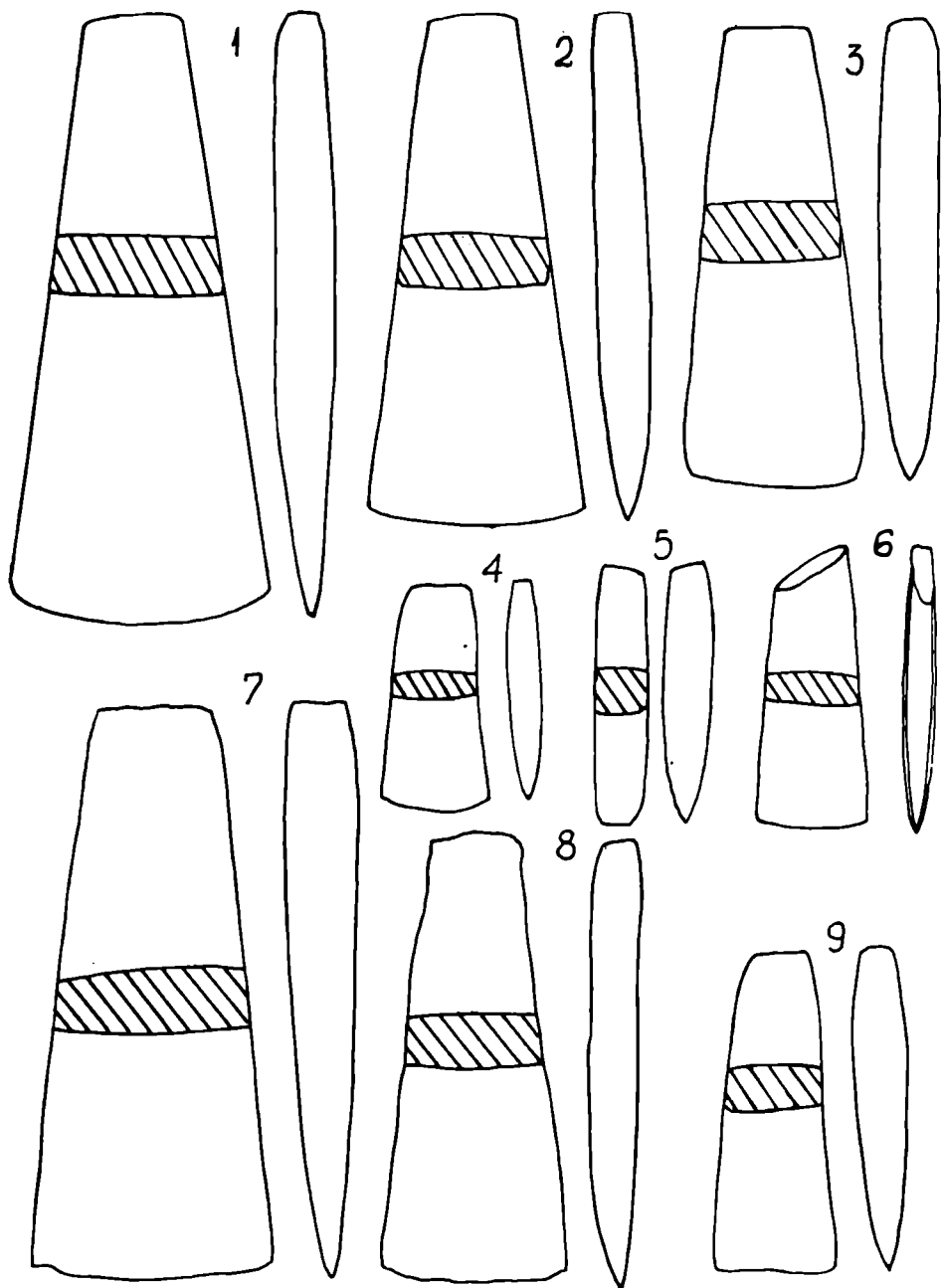

Fig. 11. — Topoare de silex din morminte aparținând culturii amforelor sferice descoperite în Podolia (după T. Sulimirski).

ca arie de răspîndire, întrucît în nici una din așezările cercetate sistematic din Moldova în ultimele decenii nu au apărut astfel de piese, tehnica de prelucrare a topoarelor nefiind cunoscută decît într-un teritoriu limitat din imensa arie ocupată de comunitățile cucuteniene. Am considerat că originea tipului de topor din silex cel mai răspîndit în cultura Cucuteni-Tripolie, de formă trapezoidală sau dreptunghiulară, în patru muchii, este foarte probabil să fie legată de fondul complexelor culturale din nord, în principal de acela al culturii Trichterbecher. Topoarele cu ceafa rotunjită și secțiunea transversală lenticulară se apropie mai mult de exemplarele cu vădite caractere arhaice, tipice pentru cultura Nipru-Donet.

În cultura Gorodsk-Usatovo se cunosc un număr mai mare de topoare, provenind atît din așezări cît și din necropole, grupate aproape în exclusivitate în extremitatea nordică a spațiului în care s-au răspîndit triburile culturii amintite, adică mai aproape de materia primă. Tipologic ele continuă pe acelea din cultura precedentă. Nu se pot contesta asemănările lor cu unele exemplare tipice pentru culturile central-europene.

Culturii amforelor sferice îi aparțin mai multe topoare din inventarul mormintelor din lespezi de piatră și probabil al unor depozite de obiecte din silex, la care se pot adăuga și cîteva descoperiri izolate. Ele se caracterizează prin forme care trădează măiestria celor care le-au produs, fiind de obicei trapezoidale, cu patru muchii, ceafa plată, tăișul arcuit și foarte bine șlefuit. Acest tip de topor a fost desigur preluat, ca și numeroase alte elemente de cultură materială, din cultura Trichterbecher.

Limita superioară a folosirii topoarelor de silex în Moldova poate fi prelungită pînă în epoca bronzului ¹²⁴.

Prezența topoarelor de silex în cadrul culturii Monteoru, faza Ic3 sau Ic2, a fost dovedită prin sondajul efectuat la Răcăciuni ¹²⁵ și este probabil ca să fie documentată și în faza I a culturii Noua, după cum indică descoperirea deja menționată de la Trușești, rămasă inedită, dar care, așa cum rezultă din raportul de săpături publicat, nu provine dintr-un strat nederanjat ¹²⁶, așa încît atribuirea ei culturii Noua ni se pare încă ipotetică și va trebui confirmată și de alte descoperiri.

Este binecunoscut faptul că în Moldova și alte obiecte de silex sînt folosite, ce-i drept într-un număr restrîns, în toate culturile din epoca bronzului ¹²⁷.

¹²⁴ V. Spinei, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 25 și urm.

¹²⁵ M. Florescu și V. Căpitanu, *op. cit.*, în *AM*, VI, 1969, p. 237.

¹²⁶ M. Petrescu-Dîmbovița și colaboratori, *op. cit.*, p. 19.

¹²⁷ M. Petrescu-Dîmbovița, *Șantierul Trușești*, în *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 29; idem, în *Istoria României*, I, 1960, p. 114; I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadinesti*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 152; A. C. Florescu și M. Florescu, *Șantierul arheologic Trușești*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 87; A. C. Florescu,

O folosire îndelungată a topoarelor de silex, mergînd pînă în etapele dezvoltate ale epocii bronzului, s-a constatat și în ținuturile aflate la nord de Moldova, un motiv în plus pentru a nu ni se părea surprinzătoare prezența lor în așezările din epoca bronzului din regiunile estice ale României.

În cultura ceramică șnurată, care face trecerea spre epoca bronzului, păstrînd însă pregnant fondul eneolitic, și în cea mai mare parte a evoluției sale se plasează din punct de vedere cronologic după cultura amforelor sferice¹²⁸, se cunosc foarte multe topoare din silex de diferite tipuri¹²⁹. Și în cultura Zlota, la a cărei formare cultura amforelor sferice a avut un rol esențial¹³⁰, se întîlnesc, de asemenea, topoare de silex¹³¹. Astfel de piese, dintre care unele lucrate îngrijit, într-o

op. cit., în AM, II—III, 1964, p. 157—158; A. C. Florescu, Șt. Rugină, D. Vico-veanu, *Așezarea din epoca bronzului Ilrziu de la Gîrbovăț, în Danubius*, I, 1967, p. 78.

¹²⁸ H. Priebe, *Die Westgruppe der Kugelamphoren*, în *Jahresschrift für die Vorgeschichte der sächsisch-thüringischen Länder*, XXVIII, Halle (Saale), 1938, p. 53—54; S. Nosek, *Stan i potrzeby badań w zakresie neolitu w Malopolsce*, în *Wiad Arch*, XXIII, 1956, 1, p. 22; V. Weber, op. cit., p. 188; E. Neustupný, *Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňurovou keramikou*, în PA, LVI, 1965, 2, p. 422, 426, 448.

¹²⁹ A. Gardawski și Z. Rajewski, *Znaleziska archeologiczne w Hrubieszowie i okolicy*, în *Wiad Arch*, XXIII, 1956, 1, p. 110; J. Glosik, *Osada kultury ceramiki sznurowej w Strykowie pow. Hrubieszów, w świetle badań w latach 1935—37 i 1939*, în *Materiały Starożytne*, VII, 1961, p. 111 și urm.; idem, op. cit., în *Materiały Starożytne*, VIII, 1962, p. 161, 170; I. M. Zaharuk, *Nove dжерело до вивчення культур шнурової кераміки на Волині*, în MDAPV, 3, 1961, p. 29 și 31; J. Machnik, *Grób kultury ceramiki sznurowej w miejscowości Teresin, pow. Proszowice*, în *Sprawozdania Archeologiczne*, XIV, 1962, p. 308—309; idem, *Aus den Studien über die schnurkeramische Kultur in Klempolen*, în *Archaeologia Polona*, VIII, 1965, fig. 2/10, 11; 3/10; I. K. Svesnikov, *Poselenie kulturі шнурової кераміки u s. Gorodok Rovenskoj oblasti*, în KS, 97, 1964, p. 127 și urm.; idem, *Kremnevie kopi u s. Gorodok Rovenskoj oblasti*, în KS, 117, 1969, p. 114 și urm.; A. Kempisty, *Zbiorowy pochówek kultury ceramiki sznurowej w Złotej Pińczowskiej, pow. Pińczów*, în *Wiad Arch*, XXXI, 1965, 2—3, p. 263; J. Prokopowicz, *Ratownicze badania w Polanowicach, pow. Miechów*, în *Materiały Archeologiczne*, VII, 1966, p. 72; idem, *Nowe neolityczne stanowisko w Proszowicach*, în *Materiały Archeologiczne*, VII, 1966, p. 79 și urm.

¹³⁰ J. Żurowski, *Dwa groby kultury zlockiej*, în *Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. Włodzimierza Demetrykiewicza*, Poznań, 1930, p. 167 și urm.; M. Gimbutas, op. cit., p. 154 și urm.; E. F. Neustupný, *Contributions on the Eneolithic Period in Poland*, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, p. 445 și urm.; T. Wiślański, *Kultura amfor...*, p. 116 și urm.

¹³¹ Z. Krzak, *Cmentarzysko kultury zlockiej na stanowisku „Grodzisko II” we wsi Złota, pow. Sandomierz*, în *Archeologia Polski*, II, 1958, 2, p. 329 și urm.; fig. 20, a; 29, a; 32, b, e.

tehnică care ne amintește de exemplarele din mormintele din dale de platră cu amfore sferice, apar și în inventarul așezărilor culturii Komarov¹³², precum și în cele aparținând aspectului cultural mixt Irzcinieck-Komarov, acestea din urmă având secțiunea transversală lenticulară¹³³. Un mare număr de topoare din silex s-au descoperit în etapa târzie a culturii Niprului Mijlociu, care se plasează în perioada de tranziție de la eneolitic spre epoca bronzului, precum și în epoca bronzului (circa 2200/2100—1500/1400 î.e.n.)¹³⁴. Ele se întâlnesc atât în așezări, unde apar exemplare mai puțin finisate, cât și în necropole, fiind prezente și în inventarul mormintelor de bărbați și în acelea de femei. Topoarele de silex din cultura Niprului Mijlociu aparțin la trei tipuri diferite: cu secțiunea dreptunghiulară, ovală și lenticulară, toate fiind șlefuite¹³⁵. În unele așezări din epoca bronzului, situate la est de Don, se mai păstrează anumite tipuri de topoare din silex cu aspect arhaic, ca și alte numeroase unelte din aceeași rocă¹³⁶.

În regiunile din nord-estul Moldovei, unde tradiția prelucrării silexului era extrem de puternică, folosirea topoarelor de silex s-a menținut înolat până în perioada hallstattiană timpurie. Un astfel de topor, cu dimensiunile de $10 \times 6,2 \times 2,8$ cm, șlefuit pe întreaga suprafață, s-a descoperit în inventarul unui mormânt din curganul V de la Bratyszwów din Podolia¹³⁷. Facem remarcă că în zona meridională a Europei răsăritene și alte unelte din silex, între care și cuțitele curbe, se mai folosesc încă în hallstattul timpuriu¹³⁸.

Topoarele de silex descoperite până în prezent în complexele arheologice de la răsărit de Carpați prezintă trăsături diferite. Pentru clasificările de ordin tipologic referitoare la topoarele caracteristice pentru flecare din culturile din Moldova în care apar se impune cu necesitate utilizarea materialelor din întreaga arie de răspândire a acestor culturi.

¹³² T. S. Passek, *Stolanka komarovskoi kulturi na srednem Dnestre*, în KS, 75, 1959, p. 158 și fig. 57/6.

¹³³ S. S. Berezanskaia, *Tšineško-komarovskala kultura na Severnoi Ukraine*, în SA, 2, 1967, p. 127 și fig. 7/11.

¹³⁴ I. I. Artemenko, *Plemena Verhnevo i Srednego Podneprovja v epohu bronzj*, în MIA, 148, Moscova, 1967, p. 106.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 42 și urm.; fig. 29; 43/13; 46/4; 50; 53/8; 61; ES: 66; 67/10.

¹³⁶ V. I. Mamontov, *Podcemnij material s Piatimorskoi stolanki*, în KS, 115, 1969, p. 104 și fig. 40/8—11.

¹³⁷ T. Sulimirski, *Scytowie na Zachodniem Podolu*, Lwow, 1936, p. 59 și pl. IV, 2, g.

¹³⁸ A. I. Terenokjin, *K voprosu ob etniceskol prinaladlenosti lesostepni plemen severnogo Pricernomorja v skifskoe vremja*, în SA, XXIV, 1955, p. 7 și urm.; fig. 3/15—17; 6/27.

Topoarele de silex atribuite cu certitudine culturii Cucuteni-Tripolie, adică cele din bazinul mijlociu al Nistrului, se pot insera, în ceea ce privește forma, mai multor tipuri: un prim tip cuprinde exemplare de dimensiuni nu prea mari, trapezoidale sau dreptunghiulare, în patru muchii, cu ceafa groasă, avînd cele două fețe late ușor bombate transversal și longitudinal și cu tăișul ușor arcuit. Suprafața șlefuită diferă de la exemplar la exemplar, la cele mai multe fiind șlefuită doar jumătatea dinspre tăiș a fețelor late, restul toporului fiind lăsat cu cioplitori¹³⁹. În multe cazuri piesele sînt lipsite de simetrie.

Acest tip este larg răspîndit și în cultura Gorodsk¹⁴⁰ și este atestat și în cadrul culturii Monteoru, la Răcăciuni. În unele așezări aparținînd purtătorilor culturii gorodsciene apar exemplare mai lungi, cu lățime redusă și lama subțiată, cum este cel descoperit la Slobodișce¹⁴¹. Topoare de silex cu lama parțial subțiată se întîlnesc încă din cultura Cucuteni-Tripolie¹⁴². Formele asimetrice și șlefuirea pe jumătatea dinspre tăiș se mențin și la nivelul culturii Gorodsk.

Un alt tip de topoare de silex, care apare atît în cultura Cucuteni-Tripolie cît și în cultura Gorodsk este acela de formă aproximativ triunghiulară, cu secțiunea lenticulară, avînd ceafa rotunjită și tăișul subțiat, arcuit și lătit¹⁴³. Mai rare sînt topoarele cu secțiunea lenticulară și cu forma rectangulară. Asemenea topoare s-au descoperit în așezarea tripoliană de la Kriniciki¹⁴⁴.

Topoarele de silex din mormintele cu amfore sferice din Moldova sînt de regulă de formă trapezoidală, cu ceafa plană și tăișul convex, fiind rectangulare în secțiunea transversală. În secțiunea longitudinală jumătatea dinspre ceafă este ușor îngroșată, subțindu-se puțin chiar lîngă ceafă și mult în partea dinspre tăiș. Se întîlnesc atît exemplarele la care fețele înguste sînt îngroșate cît și exemplare cu lama mult subțiată, care de obicei au dimensiuni ceva mai reduse. Toate au fost șlefuite cu cea mai mare atenție pe întreaga suprafață¹⁴⁵.

Topoarele descoperite în mormintele cu amfore sferice din nord-estul României, acelea din Podolia și Wolhynia, îmbracă aceleași trăsături întîlnite la exemplarele din Moldova¹⁴⁶.

¹³⁹ V. Spinei, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 34.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 39.

¹⁴¹ M. M. Șmaglii, *op. cit.*, în *Arheologhiia*, XX, 1966, p. 21 și pl. I, 4.

¹⁴² E. K. Cernîș, *op. cit.*, în *MIA*, 102, 1962, fig. 20/36—37.

¹⁴³ Pentru cultura Cucuteni-Tripolie cf. T. S. Passek, *op. cit.*, în *KS*, XXXII, 1950, fig. 11/4. Pentru cultura Gorodsk-Usatovo cf. M. M. Șmaglii, *op. cit.*, în *Arheologhiia*, XX, 1966, p. 21 și pl. I, 5.

¹⁴⁴ Cf. *Arch. Pam*, IV, 1952, pl. II, 12.

¹⁴⁵ V. Spinei, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XIV, p. 42—43.

¹⁴⁶ I. K. Sveșnikov, *Megaliticii pohovannia...*, p. 11; A. Häusler, *op. cit.*, p. 115 și urm.; T. Sulimirski, *Cord Ware...*, p. 43, 46 și fig. 25.

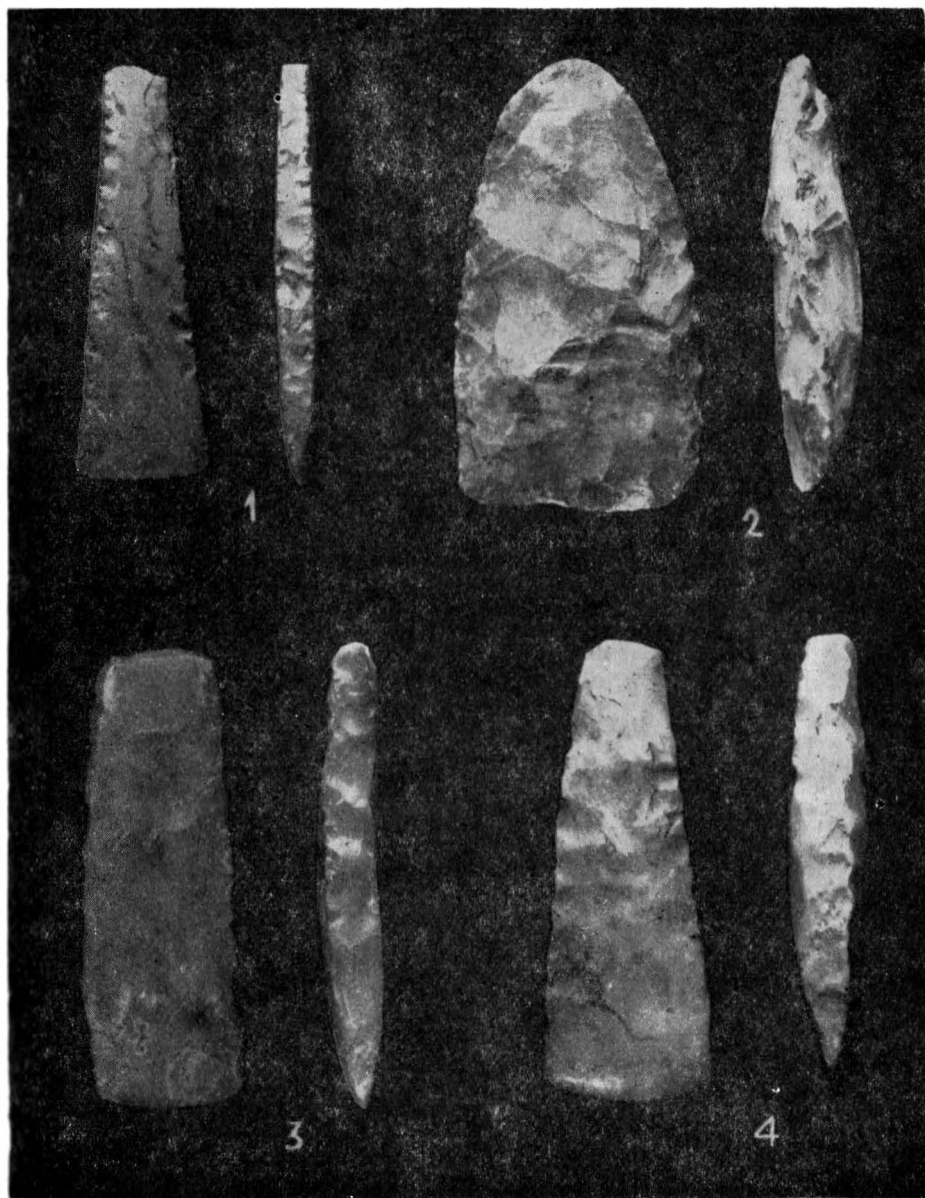

Fig. 12. — Topoare de silex descoperite la Babin (1), Naslavcea (2), Jucica Veche (3) și Kozirianski Gorb (4).

Din punct de vedere a simetriei formelor și a șlefuirii migăloase la care au fost supuse, topoarele de silex din mormintele cu amfore sferice din Moldova contrăstează evident cu topoarele descoperite în complexele arheologice aparținând culturilor Cucuteni-Tripolie și Gorodsk, care de cele mai multe ori nu poartă amprenta unei măiestrii deosebite a celor care le-au lucrat, ci, din contră, trădează stângăcie și lipsă de preocupare pentru finisare. Deosebirile la care ne-am referit se datorează în primul rând tradițiilor vechi în ceea ce privește arta prelucrării silexului existente în Europa Centrală, de unde veneau comunitățile purtătoare ale culturii amforelor sferice. Mai trebuie avut în vedere și faptul că topoarele din cultura amforelor sferice de la răsărit de Carpați provin din morminte unde, dat fiind cerințele ritului, se depuneau ca inventar funerar exemplare din cele mai remarcabile¹⁴⁷. Din nefericire, în grupa estică a culturii amforelor sferice, nu se cunosc încă așezări, așa încît conturarea unui tablou care să cuprindă toate aspectele legate de uneltele de producție ale populației purtătoare a acestei culturi rămîne un deziderat al cercetărilor viitoare.

Cele cîteva topoare de silex descoperite în mormintele din cultura Gorodsk-Usatovo (Vihvatini¹⁴⁸ Sofievka¹⁴⁹, Cervonfi Hutir¹⁵⁰, Cernin¹⁵¹) sînt departe de a însuma trăsăturile exemplarelor din mormintele cu amfore sferice. Dimpotrivă, ele sînt replici ale topoarelor de silex aflate în așezările culturii Gorodsk.

În ceea ce privește topoarele de silex din Moldova din epoca bronzului, pe baza exemplarelor foarte puține ca număr cunoscute pînă în prezent, nu se pot formula aprecieri asupra tipologiei lor. Avînd în vedere și descoperirile din regiunile învecinate Moldovei, din nord și nord-est, se poate totuși presupune că în culturile epocii bronzului au fost folosite topoare de silex de tipuri variate, acest fapt fiind în concordanță cu celelalte elemente de cultură materială din epoca bronzului, a căror caracter eterogen a fost îndeobște sesizat.

Precizarea principalelor trăsături tipologice ale topoarelor de silex întîlnite în fiecare din culturile de la est de Carpați înlesnește încer-

¹⁴⁷ În cîteva așezări aparținînd triburilor purtătoare ale culturii amforelor sferice se întîlnesc și topoare ceva mai puțin izbutite din punct de vedere tehnic. Cf. B. Balcer, *Osada kultury amfor kulistych na stanowisku I w Mierzanowicach, powiat Opatów*, în *Materiały Starożytnie*, IX, 1963, pl. I, III, VII, X, XI.

¹⁴⁸ I. C. Rozenfeldt, *Vihvatinskii moghilnik po raskopkam 1951 goda*, în *KS*, 56, 1954, p. 103 și fig. 53/1.

¹⁴⁹ I. M. Zaharuk, *op. cit.*, în *Arch Pam*, IV, 1952, p. 114 și pl. III, 11.

¹⁵⁰ V. M. Danilenko și M. L. Makarevici, *Cervonohutirskii moghilnik mîdnogo vîku z trupospalenniam*, în *Arch Pam*, VI, 1956, p. 95 și pl. I, 18.

¹⁵¹ V. I. Kanivet, *Moghilnik epohi mîdl bilia s. Cernina na Kiivschni*, în *Arch Pam*, VI, 1956, p. 103.

Fig. 13. — Topoare de silex descoperite la Motus (1, 3), Molodova (2) și Lucinski Iar (4).

careea de atribuire culturală a topoarelor descoperite izolat, descrise la începutul articolului nostru.

Din punct de vedere tipologic în cadrul acestor topoare se pot sesiza existența mai multor grupe.

Unele din topoarele pe care le publicăm sînt mai greu de încadrat, fie că au suferit deteriorări (*Brdești*), fie că au fost distruse parțial și apoi făcute reutilizabile (*Lozna, Pîrlita*) sau erau în curs de reutilizare (*Ibănești*) și în aceste condiții este greu de reconstituit aspectul lor inițial.

Topoarele de la *Arghira, Broscăuți, Dorohoi* și *Moțca*, la care se pot adăuga eventual și acelea de la *Brdești* și *Ibănești*, corespund celui mai întîlnit tip de topoare din cadrul culturii amforelor sferice, de formă trapezoidală, cu secțiunea rectangulară, ceafa îngroșată și bine șlefuită, care apar atît în Moldova, la Dolhești Mari¹⁵², Basarabi¹⁵³ și Budești¹⁵⁴, cît și în Podolia și Wolhynia¹⁵⁵ și Europa Centrală¹⁵⁶. Astfel de topoare se cunosc și în depozitele de la Piatra Șoimului (Calu) și Valea Adîncă.

Topoare de silex de tipul pe care l-am descris se întîlnesc și în cultura Trichterbecher¹⁵⁷, de unde cu siguranță l-au preluat și purtă-

¹⁵² M. Dinu, *op. cit.*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 213 și urm.; fig. 5/1; idem, în *AM*, I, 1961, p. 49 și fig. 4/9.

¹⁵³ V. Spinei și M. Nistor, *op. cit.*, p. 623—624 și fig. 4.

¹⁵⁴ Informație primită de la A. Buzilă.

¹⁵⁵ W. Antoniewicz, *op. cit.*, fig. 50/10, 12, 13; M. Gimbutas, *op. cit.*, fig. 79/15—17; T. Sulimski, *Cord Ware*..., fig. 25/3, 5, 10—12, 16, 18, 19.

¹⁵⁶ K. Jażdżewski, *Ciekawe odkrycia archeologiczne w pow. Włocławskim i Nieszawskim*, în *Z otklani wiekow*, VIII, 1933, 3—4, fig. 5; A. Gardawski și J. Miśkiewicz, *Sprawozdanie z badań podjętych w 1957 roku w miejsc. Mierzanowice, pow. Opatów*, în *Wiad Arch*, XXV, 1958, 4, pl. LI, 7; J. Głosik, *Ślady osadnictwa kultury amfor kulistych w Strzyżowie nad Bugiem, pow. Hrubieszów*, în *Wiad Arch*, XXVIII, 1962, 2, pl. XXIX, 8; B. Balcer, *op. cit.*, pl. I, 2; III, 28, 29; VII, 5, 7, 11; IX, 7 etc.; W. Tetzlaff, *Grobowiec megalityczny kultury amfor kulistych w Złotowie, pow. Szubin*, în *Fontes Archaeologici Posnanienses*, XIII, 1962, fig. 12, a; S. Nosek, *Civilisation des amphores spheriques*, în *Inventaria archaeologica. Corpus des ensembles archéologiques, Pologne, Fascicule XII, Lodz-Varsovia*, 1964, pl. 64 (1), 13; V. Weber, *op. cit.*, fig. 7/1, 3; 8/3, 4; 12/2; 14/1; 20/1, 2; 22/1; 48; T. Wiślański, *Kultura amfor*..., fig. 2/14; 5/19; 6/29; 12/12; 14/4; 17/17; 18/5, 6 etc.

¹⁵⁷ T. Poklewski, *op. cit.*, p. 287 și urm.; pl. II/8—15; IV/11, 13, 14; V/9, 11, 16, 18; J. Gromniki, *Grób kultury czacz lejkwatych w Stradowie, pow. Kazimierza Wielka*, în *Sprawozdania Archeologiczne*, XIII, 1961, fig. 2 b; J. Jazdowska-Król, *op. cit.*, pl. IV, 1; Z. Krzak, *Przyczynek do znajomości osadnictwa neolitycznego na Wyzynie Opatowskiej*, în *Materiały Starożytne*, X, 1964, fig. 5 f; 18 f; E. Kempisty, *Materiały do osadnictwa kultury pucharów lejkwatych na terenie Gór Pieprzowych w pow. Sandomierz*, în *Wiad Arch*, XXXII, 1966, 1—2, fig. 4 m, o; 6 i; M. Kowiańska-Piaszykowska și M. Kobusiewicz, *Materiały z osady ludności kultury pucharów lejkwatych z Łasku, pow. Poznań*, în *Fontes Archaeologici Posnanienses*, XVII, 1966, fig. 17/30; B. Balcer, *Stanowiska Pieczyska (Zbrza Wielka) w Zawichoście-Podgórzu, pow. Sandomierz w świetle pierwszych wykopalisk*, în *Wiad Arch*, XXXII, 1966—1967, 3—4, p. 343 și urm.; fig. 5 c, e; 7 a; 11 i; 13 f, g; etc.

...culturii amforelor sferice, în geneza acesteia rolul principal revinându-i culturii Trichterbecher¹⁵⁸. Exemplarele amănunțit finisate apar într-o proporție mai redusă în cadrul culturii Trichterbecher. Un număr de topoare din categoria pe care am luat-o în discuție fac parte din inventarul funerar al mormintelor mari de piatră de tipul Dolmenilor, de la sud de Marea Baltică, grupate mai ales în Mecklenburg¹⁵⁹. De asemenea, prezența lor se constată în foarte multe complexe aparținând culturii Fatianovo, din regiunea centrală a Rusiei europene, cunoscută în special din cercetarea necropolelor¹⁶⁰. Răspândirea lor în regiunile răsăritene ale Europei se explică prin influența pe care a exercitat-o cultura amforelor sferice asupra culturii Fatianovo, transmisă de cei mai mulți dintre specialiști¹⁶¹.

Tot culturii amforelor sferice pot fi atribuite topoarele trapezoidale, unghiulare în secțiune, cu lama subțiată și îngustată, șlefuite cu grijă, în Darabani, Fundul Herței, Siret și Suhuleț. Și acest tip de topor din lemn este frecvent întâlnit în cultura amforelor sferice în întreaga sa arie

¹⁵⁸ H. Priebe, *op. cit.*, p. 54—56; W. La Baume, *Die jungsteinzeitliche Kugelamphoren-Kultur in Ost- und Westpreussen*, in *Prussia Zeitschrift für Heimatkunde*, 35, Königsberg, 1943, p. 28—29; E. F. Neustupný, *Contributions...*, p. 451; T. Wiślański, *Próba wytworzenia genezy tzw. kultury amfor kulistych*, in *Archeologia Polski*, VIII, 1963, 2, p. 222 și urm.; idem, *Aus den Studien über die Entstehung der Kugelamphorenkultur*, in *Archaeologia Polona*, VII, 1964, p. 82; S. Nosek, *Kultura amfor kulistych w Polsce*, Wrocław-Varșovia-Cracovia, 1967, p. 380 și urm.

¹⁵⁹ G. Wetzel, *Zwei Grosssteingräber von Wilsen, Kreis Gültrow*, in *JBM*, 1965, fig. 64; 67 d; E. Schuldt, *Vier Grosssteingräber von Serrahn, Kreis Gültrow*, in *JBM*, 1965, fig. 20, k; 24 l, n, p; 36 a, b; idem, *Der Grossdolmen von Lelpen, Kreis Rostock*, fig. 36/1, 4, 5; 37; idem, *Die Ganggräber von Lelpen, Kreis Rostock*, fig. 69/1, 2, ambele in *JBM*, 1966; idem, *Zwei Megalithgräber von Gross Labenz, Kreis Sternberg*, fig. 38/24; idem, *Die grosse Kammer von Qualitz, Kreis Bützow*, fig. 59; idem, *Das Ganggrab von Katelbogen, Kreis Bützow*, fig. 76/21, 22, toate in *JBM*, 1967; G. Sommer, *Der Dolmen von Dabel Kreis, Sternberg*, in *JBM*, 1967, fig. 85/3, 4; A. Hollnagel, *Das Ganggrab in Abl. 11 des Herrenholzes im Forst Tarnow, Kreis Bützow*, in idem, fig. 95.

¹⁶⁰ O. A. Krivțova-Grakova, *Hronologhia pamiatnikov Fatianovskoi kulturi*, in *KS*, XVI, 1947, p. 30 și fig. 8/1—8; A. J. Briussow, *op. cit.*, fig. 17/1—3; P. D. Stepanov, *Fatianovskie poseleniia na Srednei Sire*, in *KS*, XXXII, 1950, p. 65 și fig. 16/3; O. N. Bader, *Mitiščinskii moghilinik fatianovskogo tipa*, in *KS*, 75, 1959, fig. 52/2; idem, *Kuziminskii moghilinik fatianovskogo tipa pod Moskvoi*, in *Arheologičeskiĭ sbornik*, 5, 1962, p. 5 și urm.; fig. 12/10; 13/5; 15/5, 6; 19/1; 22/2; O. S. Gadzeatkaia, *Fatianovskie pamiatniki Vladimirskoi oblasti*, in *KS*, 93, 1963, p. 53 și fig. 18/6.

¹⁶¹ A. Äyräpää, *Über die Strellaxtkulturen in Russland*, in *ESA*, VIII, 1933, p. 97 și urm.; I.-E. Forssander, *Die schwedische Bootaxtkultur und ihre kontinental-europäischen Voraussetzungen*, Lund, 1933, p. 176; F. C. Hibben, *Prehistoric Man in Europe*, Oklahoma-Londra, 1959, p. 175.

de răspîndire ¹⁶², în unele cazuri fiind descoperite în aceleași complexe cu topoarele cu ceafa îngroșată ¹⁶³. Un astfel de topor din silex albicios s-a descoperit la Ariușd, în sud-estul Transilvaniei ¹⁶⁴. Foarte rar topoarele trapezoidale cu lama subțiată apar și în așezările gorod-sciene ¹⁶⁵, motiv pentru care nu trebuie exclusă posibilitatea ca topoarele izolate de tipul discutat să provină din ateliere aparținînd comunităților culturii Gorodsk, care au putut prelua acest tip direct de la purtătorii culturii amforelor sferice, cu care au intrat în contact.

Topoarele de formă trapezoidală, rectangulare în secțiunea transversală, de la *Mitocul Dragomirnei* și *Ringhilești*, cioplite cu mai puțină grijă și șlefuite parțial numai în jumătatea dinspre tăiș a fețelor late este posibil să fi aparținut purtătorilor culturilor Cucuteni-Tripolie sau Gorodsk, în a căror așezări exemplarele de tipul menționat se întîlnesc în număr considerabil ¹⁶⁶.

Toporul de la *Căldrași*, lucrat în întregime în tehnica retușurilor fine, își găsește apropiate analogii în cele 34 de topoare de silex care constituie depozitul descoperit, în 1959, la Kislițkovo, din regiunea

¹⁶² A. Götze, *Neolithische Studien*. în *ZfE*, 32, 1900, p. 149, fig. 3; p. 152, fig. 3; K. Jażdżewski, op. cit., în *Z otchłani wieków*, VIII, 1933, 3—4, fig. 4; H.-D. Kahlke, *Zerstörte Bestattungen mit Kugelamphoren von Osterstedt bei Sondershausen*. în *Alt-Thüringen*, II, 1955/56, fig. 2/4; A. Gardawski și J. Miśkiewicz, op. cit., pl. LI, 6; L. Gajewski, J. Gurba, *Sprawozdanie z prac ratowniczo-badawczych, prowadzonych w 1958 r. w Strzyżowie, pow. Hrubieszów*, în *Sprawozdania Archeologiczne*, X, 1960, fig. 4 b; H. Geisler, *Neue neolithische Gräber aus dem Stadtgebiet von Potsdam, in Ausgrabungen und Funde*, 6, 1961, 3, fig. 4, a; J. Glosik, op. cit., în *Materialy Starożytnie*, VIII, 1962, pl. XXIV, 1, 2; XXVI, 8; W. Tetzlaff, op. cit., p. 6 și fig. 12, b; V. Weber, op. cit., fig. 7/2; 3/2; 10/1; 52/1, 2; E. Kempisty, *Cmentarzyska kultury amfor kulistych w Małoszewku i Sikorzu, pow. Plock*, în *Wiad Arch*, XXX, 1964, 3/4, fig. 4, d; L. Gabalowna, T. Wiślański, *Néolithique*, în *Inventaria archaeologica. Corpus des ensembles archéologique. Pologne. Fascicule XIII, Lodz-Varşovia*, 1964, pl. 76 (2), 2; S. Nosek, op. cit., în *Inventaria archaeologica. Fasc. XII*, 1964, pl. 64 (1), 10—12; 65 (1), 1, 2; 67 (1), 9—11 etc.; J. Kamieńska, *Sprawozdanie z badań archeologicznych na stanowisku neolitycznym w Malicach, pow. Sandomierz, w 1962 roku*, în *Sprawozdania Archeologiczne*, XVI, 1964, fig. 3, c; T. Wiślański, *Kultura amfor* ... fig. 1/1; 6/28; 16/3; 18/1, 2, 4, 7—8; 19/9, 14; 25/4; etc.; J. Glosik, *Szczatki, grobu kultury amfor kulistych w miejscowości Lisice, pow. Sochaczew*, în *Wiad. Arch*, XXXI, 1966, 4, p. 426 și fig. 1; A. Uzarowiczowa op. cit., fig. 5, f; 6, b; idem, *Nowe stanowiska neolityczne w Klementowicach, pow. Pulawy*, în *Wiad Arch*, XXXI, 1966, 4, p. 425—426 și fig. 1, a.

¹⁶³ K. Jażdżewski, op. cit., în *Z otchłani wieków*, VIII, 1933, 4—5, p. 50; A. Gardawski și J. Miśkiewicz, op. cit., p. 322 și urm.; W. Tetzlaff, op. cit., p. 6; S. Nosek, op. cit., în *Inventaria archaeologica, Fasc. XII*, 1964, pl. 64 (1), 10—13.

¹⁶⁴ Al. Păunescu, op. cit., p. 88 și 200; fig. 40/9.

¹⁶⁵ M. M. Șmaglii, op. cit., în *Arheologhita*, XX, 1966, p. 21 și pl. I, 4.

¹⁶⁶ V. Spinei, op. cit., în *Dacia*, N.S., XIV, p. 27 și urm.

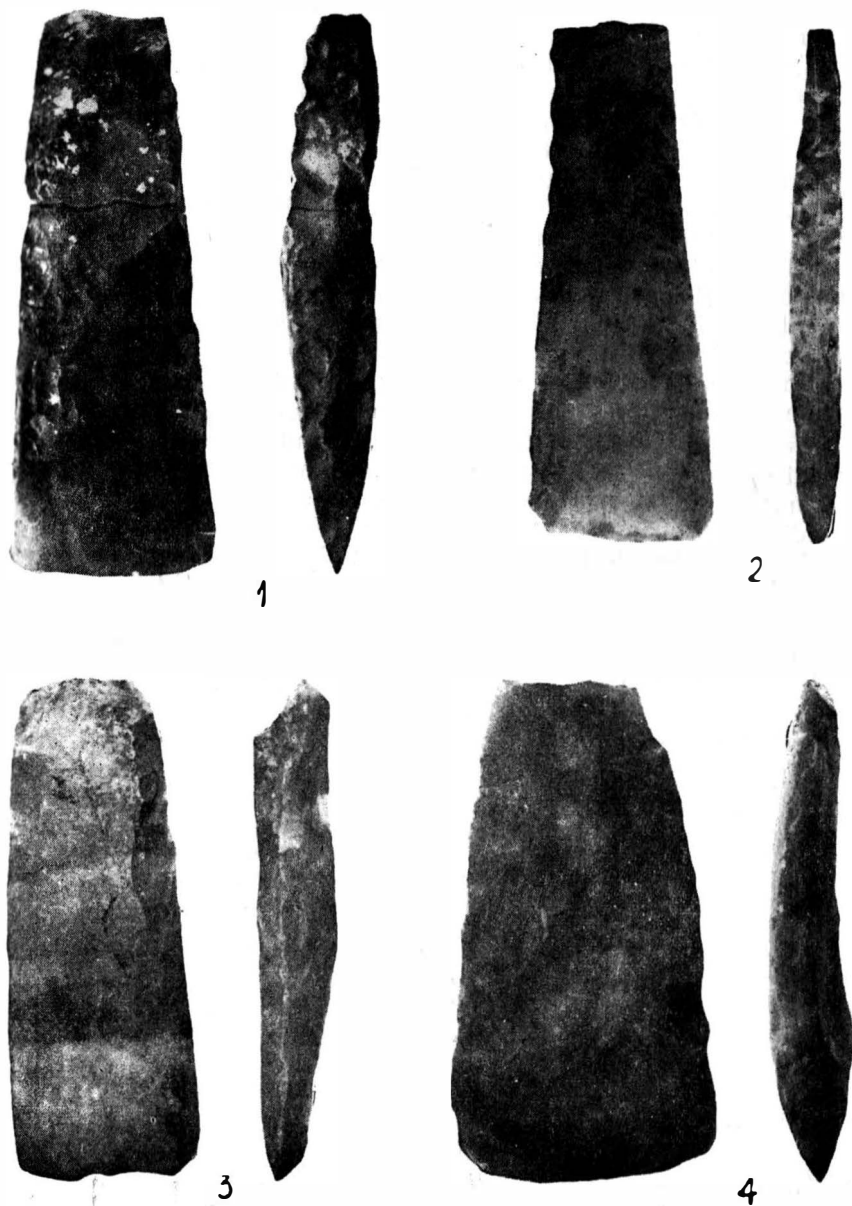

Fig. 14. — Topoare de silex descoperite la Motus (1), Molodova (2), Naslavcea (3) și Voronovita (4).

Vinița¹⁶⁷. Tehnica în care au fost lucrate piesele de la Kislițkovo, cu cioplitori fine pe întreaga suprafață, frecvent întâlnită în nordul Europei, a rămas străină comunităților locale din spațiul carpațo-niprovian, prezența lor fiind explicată ca un rezultat al legăturilor de schimb cu triburile din nordul Europei în perioada eneolitică sau bronzului timpuriu¹⁶⁸.

Topoare lucrate în tehnica retușurilor, fără să fie șlefuite, se întâlnesc și în complexele aparținând culturii Trichterbecher¹⁶⁹ și culturii ceramicii șnurate¹⁷⁰, răspândite în nordul Moldovei. Cît despre topoarele complet neșlefuite, descoperite în așezările tripoliene de pe Nistrul Mijlociu, ca cele de la Nezvisko¹⁷¹, Kopanka¹⁷² și Polivanov-Iar¹⁷³, este posibil să fi fost în curs de prelucrare. Oricum, acestea se deosebesc mult ca factură de tipurile frecvente în culturile menționate mai sus, ca și toporul de la Călărași.

Numeroase probleme în legătură cu încadrarea lor culturală ridică topoarele de silex cu secțiunea lenticulară de la Cristești, avînd ceafa rotunjită, și de la Comănești, avînd ceafa ascuțită.

Mai multe topoare, în parte asemănătoare cu cel de la Cristești, a căror condiții de descoperire nu au fost precizate, provin din localități din imediata apropiere a Moldovei, cum sînt cele de la Petricowce¹⁷⁴, Rakovici¹⁷⁵, Polivanov Iar, Voronovița, Buhai¹⁷⁶, Naslavcea¹⁷⁷ și cele de lângă Vinița¹⁷⁸. La Polivanov-Iar, topoare cu secțiunea transversală lenticulară, de formă și dimensiuni apropiate de acelea de la Cristești, au fost descoperite într-un atelier din nivelul aparținînd culturii Cucuteni-Tripolie¹⁷⁹. Topoarele cu secțiunea lenticulară din așeză-

¹⁶⁷ M. L. Makarevici, *Khad krem'ianik sokir*, în *Arheologhiia*, XVI, 1964, p. 208 și urm.; fig. 2.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ J. Kowalczyk, *op. cit.*, în *Wiad Arch*, XXIII, 1956, 1, pl. IV, 1; T. Poklewski, *op. cit.*, în *Archeologia Polski*, II, 1958, 2, pl. IV, 14; M. Kowiańska-Piaszykowska și M. Kobusiewicz, *Materiały z osady ludności kultury pucharów lejkowatych z Łasku, pow. Poznań*, în *Fontes Archaeologici Posnanienses*, XVII, 1966, fig. 17/30; B. Balcer, *op. cit.*, în *Wiad Arch*, XXXII, 1966—1967, 3—4, fig. 32, e.

¹⁷⁰ I. K. Svešnikov, *Krzymieniarstwo kultury ceramiki sznurowej na Wołyniu*, în *Z otchłani wieków*, XXXIII, 1967, 4, fig. 1/12; idem, *op. cit.*, în *KS*, 117, 1969, fig. 45/12.

¹⁷¹ E. K. Cerniș, *op. cit.*, în *MIA*, 102, 1962, fig. 20/38, 39; 28/24.

¹⁷² Idem, *op. cit.*, în *KS*, 111, 1967, fig. 21/4.

¹⁷³ T. S. Passek, *op. cit.*, în *KS*, XXXII, 1950, fig. 10/2.

¹⁷⁴ T. Sullmirski, *op. cit.*, în *RPAN*, I, 1937, 1, p. 33 și fig. 3.

¹⁷⁵ M. Makarevici, *Vipadkovi znahidki v s. Rakovicijah Radomisikogo rajonu Jitomirskoi oblasti*, în *Arheologhiia*, I, 1947, p. 175 și fig. 1/1—2.

¹⁷⁶ A. Florescu, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., III, p. 89 și fig. 6.

¹⁷⁷ V. V. Dubinov, *Pamiatniki tripolskoi kulturi u s. Naslavcia*, în *Trudi*, II, Chișinău, 1969, p. 70—72 și fig. 2/3.

¹⁷⁸ P. A. Nekrasov, *Znariaddia prați iz okoliți sela Derev'ianka Vinnițkoi oblasti*, în *Materiali z arheologhii Pivničnogo Pričornomor'ia*, III, Odeșă, 1960, p. 214 și urm.

¹⁷⁹ T. S. Passek, *op. cit.*, în *KS*, XXXII, 1950, fig. 11/4.

de tip tripoliene de la Kriniciki¹⁸⁰ și Nezvisko¹⁸¹, neglijent lucrate, se asemănă mai mult cu toporul de la Comănești.

În așezările gorodsciene se cunosc, de asemenea, topoare cu secțiunea lenticulară¹⁸². Un topor de acest tip, avînd dimensiuni reduse, prin aceasta apropiindu-se mai mult de o daltă, s-a descoperit în mormîntul 2 (1951) de la Vîhvatini, alături de fragmente ceramice, dintre care unele cu pictură, și alte obiecte de silex și os¹⁸³.

Topoarele de silex cu secțiunea lenticulară nu au rămas necunoscute nici în Europa Centrală¹⁸⁴. Cu totul rar apar și în complexele cu amfore sferice avînd însă ceafa dreaptă. Amintim în acest sens două topoare descoperite în mormîntul nr. II de la Rebków-Parcele¹⁸⁵ și un altul dintr-un mormînt în curgan de la Strzelce¹⁸⁶ din Polonia.

În cadrul culturii Nipru-Donet, învecinată la vest cu cultura Cucuteni-Tripolie, cu care s-a dovedit a fi parțial contemporană, întretinînd relații multiple¹⁸⁷, toporul de silex cu secțiunea lenticulară rămîne tipul caracteristic în toate fazele sale de evoluție¹⁸⁸. De-a lungul celor trei faze ale culturii Nipru-Donet este evidentă evoluția

¹⁸⁰ Arch Pam, IV, 1952, pl. II, 12.

¹⁸¹ E. K. Cerniș, op. cit., în MIA, 102, 1962, fig. 28/24.

¹⁸² M. L. Makarevici, op. cit., în Arch Pam, IV, 1952, pl. II, 19; O. F. Lagadovska, op. cit., în Arch Pam, VI, 1956, pl. I, 3.

¹⁸³ I. G. Rozenfeldt, op. cit., p. 103 și fig. 53/1.

¹⁸⁴ E. Sprockhoff, Die nordische Megalithkultur, Berlin-Leipzig, 1938, pl. 19/5, 6; 21/8.

¹⁸⁵ S. Nosek, op. cit., în Inventaria archaeologica, Fasc. XII, 1964, pl. 68 (1), 5—6.

¹⁸⁶ T. Wiślański, Kultura amfor..., p. 169 și fig. 22/6.

¹⁸⁷ T. S. Passek, Problèmes de l'Enéolithique du Sud-Ouest de l'Europe orientale, în L'Europe à la fin de l'âge de la pierre, Praga, 1961, p. 151; D. I. Teleghin, K voprosu o dnepro-donețkoj neoliticheskoj kulture, în SA, 1961, 4, p. 37; idem, Dnipro-donețka kultura, Kiev, 1968, p. 192 și urm.; M. Gimbutas, The Relative Chronologie of Neolithic and Chalcolithic Cultures in Eastern Europe North of the Balkan Peninsula and the Black Sea, în Ehrich, Chronologies in Old World Archaeology, Chicago, 1966, p. 474 și urm.

¹⁸⁸ M. V. Voevodski, Vajneisje itoghi desninskoj ekspedicii 1946 g., în KS, XX, 1948, p. 42 și fig. 23/9; idem, Pamiatniki kamennogo veka na Desne, în KS, XXVI, 1949, p. 6/1; V. P. Levenok, Neolit verhnego uciaska basseina srednei Desni, în KS, XXIII, 1948, p. 60 și urm.; fig. 28/24; I. G. Rozenfeldt, Stoianka Mis Ocikinskii, în KS, XXXI, 1950, p. 130 și fig. 44/1; A. J. Brjussow, op. cit., fig. 56/1—3; D. I. Teleghin, Neolitica stoianka v urocișci Bandariha, în Arheologhiia, IX, 1954, p. 160 și pl. I, 13; idem, Neolitici poselennia lisostepovogo livoberejia i Polissia Ukraini, în Arheologhiia, XI, 1957, fig. 6/1, 2; idem, op. cit., în SA, 1961, 4, p. 36 și fig. 7/37, 46, 58; idem, Dnipro-donețka..., p. 56, 59, 93, 95, 119, 131 și urm.; fig. 16/15, 16; 36/12; 37/2; 40/5—7, 9; 46/14; 48, b; idem, Osnovni risi ta hronologhiia serednostogviskoj kulturi, în Arheologhiia, XXIII, 1970, p. 13, și fig. 10/9; F. M. Zverninaev, Neoliticeskaja stoianka Cerepeniki pod Brianskom, în KS, 67, 1957, p. 66 și fig. 27/20; I. I. Artemenko, Neoliticeskie stoianki u s. Veti Moghilevskoj oblasti, în KS, 97, 1964, p. 122—123 și fig. 40/22—24.

topoarelor de silex, de la forme primitive, nefinisate, în mare parte asemănătoare cu topoarele din paleolitic din zona meridională a Europei răsăritene¹⁸⁹, spre forme calitativ superioare, cu partea dinspre tăiş şlefuită, dar păstrind secţiunea transversală lenticulară¹⁹⁰. Nu ni se pare exclusă posibilitatea unor influenţe venite din partea „industrii” litice din cultura Nipru-Donet, asupra celei tripoliene, manifestată şi în ceea ce priveşte topoarele de silex cu secţiunea lenticulară.

Topoarele de silex lenticulare în secţiune, avînd forma aproximativ triunghiulară, cu ceafa mult îngroşată şi rotunjită, parţial şlefuite, se întîlnesc şi în mormîntul cu ocră de la Casimcea, în Dobrogea¹⁹¹, precum şi în bazinul inferior al Niprului¹⁹². În parte asemănătoare cu acestea, dar mai ales cu toporul de la Cristeşti, sînt topoarele de silex din mormîntul LI din necropola de la Mariupol de pe litoralul Mării de Azov¹⁹³. Un mare număr de topoare din silex cu secţiunea transversală lenticulară apar şi în aşezările şi mai ales în necropolele culturii Niprului Mijlociu¹⁹⁴.

Către sfîrşitul perioadei eneolitice, cînd deplasările de populaţii dinspre est cunosc o amploare deosebită, în spaţiul carpato-niprovian reapar în număr sporit topoarele cu aspect neevoluat, care credem că se pot explica, la fel ca şi alte obiecte, prin viabilitatea unor tradiţii arhaice în ţinuturile lor de origine. În regiunile aflate în nordul Moldovei topoarele de factură arhaică, cu secţiunea transversală lenticulară, ceafa rotunjită sau ascuţită, şlefuite numai lîngă tăiş, se întîlnesc în număr considerabil în perioada de trecere spre epoca bronzului¹⁹⁵, ca şi, mai tirziu, în culturile din Bronzul timpuriu şi mijlociu¹⁹⁶.

Prin prisma acestor constatări nu trebuie exclusă posibilitatea ca topoarele de tipul celui de la Comăneşti, eventual şi acela de la Cristeşti, să aparţină unei epoci ulterioare eneoliticului, deşi, aşa cum am văzut, şi în cultura Cucuteni-Tripolie şi Gorodsk-Usatovo se cunosc astfel de topoare din silex.

¹⁸⁹ S. A. Semenov, *Topor-v verhnem paleolite*, în KS, XXXI, 1950, p. 168 şi urm.; idem, *Pervobitnaia tehnika*, în MIA, 54, Moscova-Leningrad, 1957, p. 150 şi urm.

¹⁹⁰ D. I. Teleghin, *Dnipro-doneţika*..., p. 131 şi urm.

¹⁹¹ D. Popescu, *La tombe à ocre de Casimcea (Dobrogea)*, în Dacia, VII—VIII, 1937—1940, p. 85—86 şi fig. 2/1—2.

¹⁹² I. F. Kovaleva, *Klad kremneviĥ orudei iz okrestnostei g. Dnepropetrovska*, în SA, 1961, 4, p. 245 şi urm.; O. V. Bodianski, *Eneoliticheskie mogilniki bilia s Petro-Svistunove*, în Arheologhiia, XXI, 1968, p. 117 şi urm.; fig. 1.

¹⁹³ N. Makarenko, *Neolithic Man on the Shores of the Sea of Azov*, în ESA, IX, 1934, p. 146 şi fig. 5.

¹⁹⁴ I. I. Artemenko, *op. cit.*, în MIA, 148, p. 42 şi 68; fig. 29/1, 4, 5, 7; 43/13; 46/4; 56/4.

¹⁹⁵ T. Sulimirski, *Corded Ware*..., p. 17—18 şi fig. 16/1—6, 8—14, 16.

¹⁹⁶ A. Gardawski şi Z. Rajewski, *op. cit.*, p. 106 şi pl. XV, 18, 19; S. S. Beresanskaja, *op. cit.*, p. 127 şi fig. 7/11.

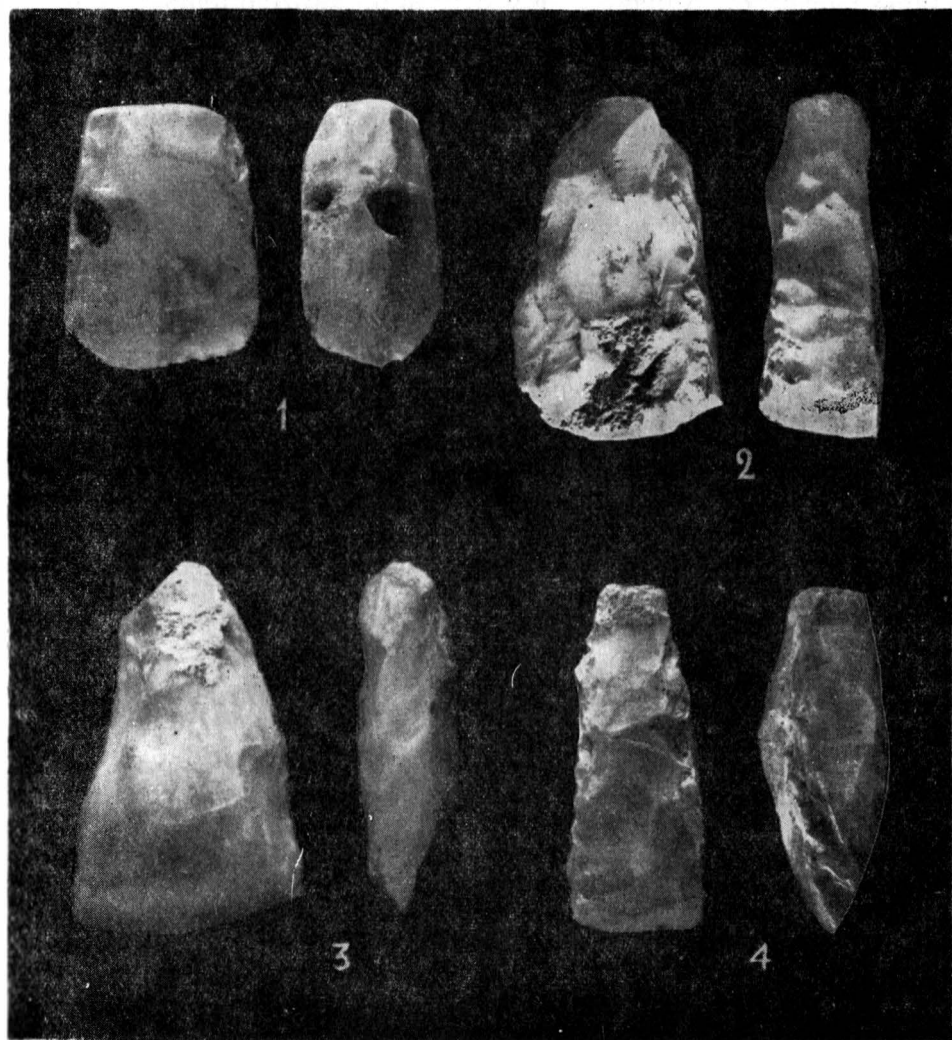

Fig. 15. — Topoare de silex descoperite la Naslavcea (1), Ojevo (2, 3) și într-o localitate necunoscută (4).

din Podolia și Wolhynia aparținând neoliticului și bronzului timpuriu din muzeele din Polonia²⁰⁶.

Ţopoarele pe care le prezentăm, din aşezări din bazinul mijlociu al Nistrului, provin din următoarele localităţi: Babin, Jucica Veche, Kozirianski Gorb, Lucinski Iar, Molodova, Motus, Naslavcea, Ojevo, Voronovița, la care se adaugă patru exemplare din localităţi necunoscute.

1. BABIN. Topor din silex albicios, de formă trapezoidală, cu secţiunea transversală lenticulară, lama mult subţiată, bine şlefuit. Are următoarele dimensiuni: 13,1 cm lungimea, 4,3 cm lăţimea la tăiş și 1,4 cm grosimea maximă (fig. 12/1).

Colecţia Muzeului din Suceava²⁰⁷.

2. JUCICA VECHE. Topor din silex cenuşiu-alburiu, de formă trapezoidală, în patru muchii, cu profilul asimetric, cu lama subţiată, bine şlefuit. Are dimensiunile: 10,9×3,7×1,4 cm (fig. 12/3).

Colecţia Muzeului din Suceava²⁰⁸.

3. KOZIRIANSKI GORB. Topor din silex albicios, de formă trapezoidală, de tipul în patru muchii, cu tăişul mult arcuit, bine şlefuit. Are dimensiunile: 11,1×4,1×1,9 cm (fig. 12/4).

Colecţia Muzeului din Suceava²⁰⁹.

4. LUCINSKI IAR. Topor din silex masiv alburiu-mat, de formă trapezoidală, în patru muchii, cu ceafa îngroşată, lăsat probabil intenţionat neşlefuit. Are dimensiunile: 17,3×6,3×4,4 cm (fig. 13/4).

Colecţia Muzeului din Suceava²¹⁰.

5. MOLODOVA. Topor din silex vineţiu, de formă trapezoidală, cu lama mult subţiată, şlefuit atent pe toate cele patru laturi. Are dimensiunile: 10,5×3,6×1,2 cm (fig. 14/2).

Colecţia Institutului de Istorie și Arheologie din Iași²¹¹.

6. MOLODOVA. Topor din silex alb-vineţiu, de formă dreptunghiulară, cu secţiunea transversală rectangulară, foarte bine şlefuit. Are dimensiunile: 8,8×3,3×1,8 cm (fig. 13/2).

Colecţia Muzeului din Suceava²¹².

7. MOTUS. Topor din silex vineţiu-albicios, de formă trapezoidală, alungit, în patru muchii, cu lama subţiată, cioplit în tehnica retuşurilor fine și bine şlefuit. Are dimensiunile: 11,6×3×1,8 cm (fig. 13/3).

Colecţia Muzeului din Suceava²¹³.

²⁰⁶ J. Glosik, *op. cit.*, în *Materialy Starożytnie*, VIII, 1962.

²⁰⁷ Nr. inv. 859 (Nr. vechi de inv. 1258/2 A).

²⁰⁸ Nr. inv. 863 (1143/A).

²⁰⁹ Nr. inv. 858 (1059/1A).

²¹⁰ Nr. inv. 803 (1204/A).

²¹¹ Nr. inv. 7988.

²¹² Nr. inv. 867 (1073/1).

²¹³ Nr. inv. 857 (1067/10).

8. MOTUS. Topor din silex alburii-cenușiu, trapezoidal ca formă, în patru muchii, șlefuit pe jumătatea dinspre tăiş, ciuntit lângă ceafă. Are dimensiunile : $11,6 \times 3,9 \times 1,8$ cm (fig. 13/1).

Colecția Muzeului din Suceava ²¹⁴.

9. MOTUS. Topor din silex negru-fumuriu la exterior și cenușiu-albicios în spărtură, rupt în două. Este de formă trapezoidală, rectangular în secțiunea transversală, cu ceafa plană și tăișul arcuit, șlefuit destul de bine. Are dimensiunile : $12,2 \times 13,7 \times 1,8$ cm (fig. 14/1).

Colecția Muzeului din Suceava ²¹⁵.

10. NASLAVCEA, punctul Karmin Iar. Topor din silex alb-vinețiu, de formă triunghiulară, cu ceafa rotunjită, lenticular în secțiune, neșlefuit. Are dimensiunile : $9,4 \times 5,1 \times 1,9$ cm (fig. 12/2).

Colecția Institutului de Istorie și Arheologie din Iași ²¹⁶.

11. NASLAVCEA. Topor din silex alburii, cu urme de cortex, de formă trapezoidală, în patru muchii, cu ceafa îngroșată, cu jumătatea dinspre tăiş ruptă, șlefuit pe toate laturile. Probabil s-a încercat să fie refolosit. Are dimensiunile : $6,1 \times 4,3 \times 3$ cm (fig. 15/1).

Colecția Institutului de Istorie și Arheologie din Iași ²¹⁷.

12. NASLAVCEA. Topor din silex albicios, de formă trapezoidală, cu secțiunea transversală lenticulară, ceafa plană, șlefuit lângă tăiş. Are dimensiunile : $10,5 \times 3,9 \times 1,6$ cm (fig. 14/3).

Colecția Institutului de Istorie și Arheologie din Iași ²¹⁸.

13. OJEVO. Toporaș din silex albicios, de formă trapezoidală, cu secțiunea transversală rectangulară, ceafa plană, nu prea îngrijit finisat. Pe una din fețele înguste se păstrează un rest de crustă pe care s-a imprimat o cochilie de scoică. Are dimensiunile : $7,3 \times 3,9 \times 2,7$ cm (fig. 16/4).

Colecția Muzeului din Suceava ²¹⁹.

14. OJEVO. Topor din silex albicios, probabil în curs de reutilizare, de formă dreptunghiulară, în patru muchii, cu profil asimetric. Are dimensiunile : $7,7 \times 3,7 \times 1,9$ cm (fig. 16/6).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁰.

15. OJEVO. Topor din silex alburii-cenușiu, cu resturi de cortex albicios, de formă trapezoidală, în patru muchii, în curs de prelucrare. Are dimensiunile : $14,7 \times 5,3 \times 2,7$ cm (fig. 17/3).

Colecția Muzeului din Suceava ²²¹.

²¹⁴ Nr. inv. 862 (1067/12 A).

²¹⁵ Nr. inv. 864.

²¹⁶ Nr. inv. 7747.

²¹⁷ Nr. inv. 7499.

²¹⁸ Nr. inv. 7178.

²¹⁹ Nr. inv. 349 (1047/3 A).

²²⁰ Nr. inv. 596 (1063/13 A).

²²¹ Nr. inv. 623 (1063/40 A).

Fig. 17. — Topoare de silex descoperite la Ojevo.

16. OJEVO. Topor din silex albicios-vinețiu, în curs de prelucrare. La ceafă se păstrează un fragment de crustă calcaroasă. Are dimensiunile : $14,3 \times 6,5 \times 3,8$ cm (fig. 17/4).

Colecția Muzeului din Suceava ²²².

17. OJEVO. Topor-daltă de silex albicios, în patru muchii, cu ceafa groasă, nefinisat. Are dimensiunile : $10,3 \times 3,1 \times 2,9$ cm (fig. 16/2).

Colecția Muzeului din Suceava ²²³.

18. OJEVO. Topor din silex alb-vinețiu, de formă trapezoidală, nefinisat. Are dimensiunile : $7 \times 3,5 \times 1,6$ cm (fig. 16/5).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁴.

19. OJEVO. Topor din silex albicios, cu secțiunea lenticulară, având ceafa și tășul arcuit, șlefuit parțial lângă tăș. Are dimensiunile : $11 \times 4,9 \times 3,1$ cm (fig. 17/2).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁵.

20. OJEVO. Topor din silex albicios-vinețiu, în patru muchii, cu tășul bine ascuțit, nefinisat. Are dimensiunile : $9,6 \times 3,4 \times 3$ cm. (fig 17/1).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁶.

21. OJEVO. Topor din silex albicios, cu pete cenușii, în curs de prelucrare. Păstrează o bucată mare de cortex. Este de formă trapezoidală, în patru muchii. Are dimensiunile : $8,2 \times 3,8 \times 2,2$ cm (fig. 16/1).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁷.

22. OJEVO. Topor din silex alburii, de formă aproximativ trapezoidală, în patru muchii, cu ceafa îngroșată și arcuită, nefinisat. Are dimensiunile : $8,8 \times 5,8 \times 3,5$ cm (fig. 16/3).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁸.

23. OJEVO. Topor din silex albicios, de formă trapezoidală, cu ceafa rotunjită, în patru muchii, într-un stadiu de prelucrare destul de puțin avansat. Pe una din laturi se păstrează un rest de cortex. Are dimensiunile : $6,9 \times 4 \times 2,4$ cm (fig. 15/2).

Colecția Muzeului din Suceava ²²⁹.

24. OJEVO. Topor din silex alburii, într-o etapă de prelucrare destul de puțin evoluată, cu profil asimetric. Are dimensiunile : $9,2 \times 4 \times 2,4$ cm (fig. 16/9).

²²² Nr. inv. 628 (1063/45 A).

²²³ Nr. inv. 629 (1063/46 A).

²²⁴ Nr. inv. 632 (1063/49 A).

²²⁵ Nr. inv. 634 (1063/52 A).

²²⁶ Nr. inv. 636 (1063/54 A).

²²⁷ Nr. inv. 638 (1063/56 A).

²²⁸ Nr. inv. 639 (1063/57 A).

²²⁹ Nr. inv. 640 (1063/58 A).

Colecția Muzeului din Suceava ²³⁰.

25. OJEVO. Topor din silex albicios, în curs de prelucrare, rectangular în secțiunea transversală. Are dimensiunile : $10,4 \times 5,1 \times 3,1$ cm (fig 16/7).

Colecția Muzeului din Suceava ²³¹.

26. OJEVO. Topor din silex albicios, cu un fragment de cortex

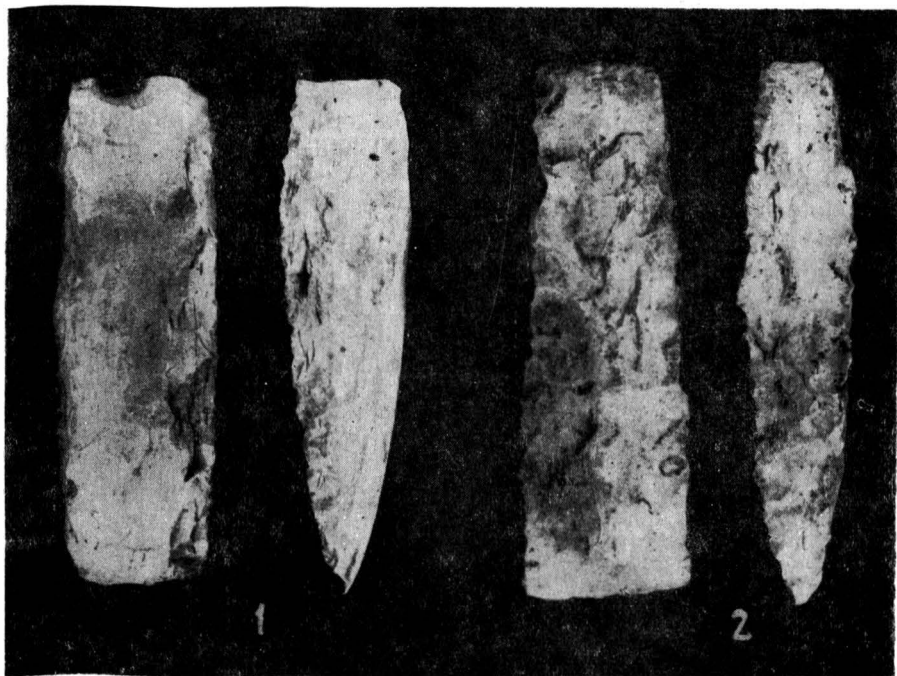

Fig. 18. — Topoare de silex provenind dintr-o localitate necunoscută.

lingă ceafă, avînd forma triunghiulară, patru muchii, ceafa fiind ascuțită iar tăișul convex. Jumătatea dinspre tăiș este bine șlefuită. Are dimensiunile : $8,9 \times 5,4 \times 2,6$ cm (fig. 15/3).

Colecția Muzeului din Suceava ²³².

27. OJEVO. Topor din silex alb-cenușiu, de formă neregulată, cu ceafa ascuțită, avînd secțiunea lenticulară, evidențiată mai ales spre tăiș. A fost șlefuit numai lingă tăiș. Are dimensiunile : $6,4 \times 3,4 \times 2,1$ cm (fig. 16/8).

²³⁰ Nr. inv. 645 (1063/63 A).

²³¹ Nr. inv. 648 (1063/66 A).

²³² Nr. inv. 649 (1063/67 A).

Colecția Muzeului din Suceava²³³.

28. VORONOVITA. Topor din silex galben-cenușiu la suprafață și cenușiu-albicios în spărtură, de formă trapezoidală, în patru muchii, cu profil longitudinal asimetric, o latură fiind ușor concavă, bine șlefuit. Are dimensiunile : $9,2 \times 4,8 \times 1,5$ cm (fig. 14/4).

Colecția Muzeului din Suceava²³⁴.

29. LOCALITATE NECUNOSCUTĂ. Topor masiv din silex albicios, de formă dreptunghiulară, în patru muchii, cu ceafa plană, îngroșată, șlefuit parțial. Are dimensiunile : $18 \times 5,8 \times 4,5$ cm. (fig. 18/1).

Colecția Muzeului din Suceava²³⁵.

30. LOCALITATE NECUNOSCUTĂ. Topor masiv din silex alburii, de formă trapezoidală, cu secțiunea transversală rectangulară, cu ceafa îngroșată, cu rețușe mari, șlefuit doar pe o mică porțiune lângă tăiș. Are dimensiunile : $18,5 \times 5,8 \times 3,8$ cm (fig. 18/2).

Colecția Muzeului din Suceava²³⁶.

31. LOCALITATE NECUNOSCUTĂ. Topor masiv din silex albicios, de formă trapezoidală, mult îngustat spre ceafă, unde are numai 2 cm, cu secțiunea transversală rectangulară, șlefuit mai bine în porțiunea de lângă tăiș. Dimensiunile, cu totul deosebite, sînt următoarele : $23,1 \times 9 \times 4,8$ cm (fig. 19).

Colecția Muzeului din Suceava²³⁷.

32. LOCALITATE NECUNOSCUTĂ. Topor din silex albicios, trapezoidal ca formă, rectangular în secțiunea transversală, cu ceafa mult îngroșată, șlefuit numai lângă tăiș. Lângă ceafă se păstrează un fragment de cortex. Are dimensiunile : $7,9 \times 3,1 \times 2,7$ cm (fig. 15/4).

Colecția Muzeului din Suceava²³⁸.

Prin faptul că asupra tipurilor de topoare, în care se includ și exemplarele prezentate în Anexă, s-au făcut în mai multe rînduri referiri în cuprinsul articolului nostru, nu considerăm util să mai revenim asupra încadrării lor culturale și a problemelor pe care le ridică aceste tipuri. Menționăm doar asemănarea exemplarelor cu ceafa îngroșată de la Kozirianski Gorb, Lucinski Iar, Molodova (6)²³⁹, Motus (9), Naslavcea (11) și, în parte, acelea provenind din localități rămase necunoscute (29, 30, 31), cu piesele de la Arghira, Broscăuți, Dorohoi și Moțca, atribuite

²³³ Nr. inv. 650 (1063/68 A).

²³⁴ Nr. inv. 868 (1075/5 A).

²³⁵ Nr. inv. 801 (1207/A).

²³⁶ Nr. inv. 802 (1209/A).

²³⁷ Nr. inv. 804 (1208/A). Toporul a fost donat la sfîrșitul secolului trecut Muzeului din Cernăuți, de către d-na S. Zaloziecka. Cf. C. A. Romstorfer, *Neuere interessante Funde in der Bukowina, beziehungsweise Erwerbungen des Landes-Museums*, în *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums*, II, Czernowitz, 1894, p. 118.

²³⁸ Nr. inv. 844 (1036/1 A).

²³⁹ Numerele din paranteze corespund cu numerele pieselor din Anexă.

Fig. 19. — Topoare de silex provenind dintr-o localitate necunoscută.

comunităților cu amfore sferice, și a exemplarelor cu lama subțiată de la Babin (1), Jucica Veche, Molodova (5) și Motus (7, 8) cu acelea de la Darabani, Fundul Herței, Siret și Suhuleț, care se pare că se pot lega tot de cultura amforelor sferice sau probabil de cultura Gorodsk.

Dintre topoarele amintite remarcăm dimensiunile cu totul neobișnuite ale pieselor descoperite la Lucinski Iar și în unele localități rămase necunoscute (29, 30, 31), cu lungimea de 17,3 cm, 18 cm, 18,5 cm, și, respectiv 23,1 cm. Exemplare de dimensiuni atât de mari se întâlnesc destul de rar în complexele aparținând culturii amforelor sferice ²⁴⁰.

Topoarele cu secțiunea lenticulară, cu ceafa ascuțită sau rotunjită, de la Naslavcea (10, 12) au aparținut probabil purtătorilor culturii Cucuteni-Tripolie sau Gorodsk-Usatovo, la fel ca și acelea trapezoidale, în patru muchii, de la Voronovița (28) și dintr-o localitate rămasă necunoscută (32).

Cele 14 topoare de silex de la Ojevo, dintre care 12 de tipul cu patru muchii și numai 2 cu secțiunea transversală lenticulară (19, 27), în cea mai mare parte nefinisate și în curs de prelucrare, provin desigur dintr-un atelier specializat în prelucrarea topoarelor de silex, situat în imediata apropiere a surselor de materie primă, unde erau realizate doar „semifabricate”, urmînd ca finisarea lor să fie făcută în așezările propriu-zise. După caracteristicile tipologice ale pieselor înclinăm să credem că atelierul a aparținut purtătorilor culturii Cucuteni-Tripolie.

FUNDE VON FEUERSTEINBEILEN IN DER MOLDAU

ZUSAMMENFASSUNG

In den letzten Jahren wurden auf dem Gebiet der Moldau eine grosse Anzahl von Feuersteinbeilen geborgen. Im Folgenden bringen wir eine Darstellung einiger von ihnen sowie ferner einige der hauptsächlichsten Probleme in Verbindung mit ihrer Typologie, Herkunft und Chronologie.

Arghira (Gemeinde Preuțești, Kreis Suceava). Beil mit rechteckigem Querschnitt, stark verdicktem Nacken, auf allen Seiten gut beschliffen. Abmessungen: Länge 9,4 cm, Breite an der Schneide 4,1 cm und grösste Dicke 3,2 cm.

Brădești (Kreis Botoșani). Trapezförmiges Beil mit rechteckigem Querschnitt. Auf den Breitseiten beschliffen. Abmessungen 8,4×4,2×2 cm.

Brosăuți (Kreis Botoșani). Massives Beil mit rechteckigem Querschnitt, dickem und flachem Nacken. Auf der ganzen Oberfläche beschliffen. Abmessungen: 11,1×4,9×2,4 cm.

Brehuști (Gemeinde Vlădeni, Kreis Botoșani). Beil von nahezu dreieckiger Form, abgerundetem Nacken, nur an der Schneide auf den Breitseiten beschliffen. Abmessungen 12,8×5,3×1,9 cm.

Călărași (Kreis Botoșani). Beil mit rechteckigem Querschnitt, mit dickem und flachem Nacken. War mit der Technik der Feinretusche behauen, wurde jedoch unbeschliffen gelassen. Abmessungen: 12,8×3,7×2,5 cm.

Comănești (Gemeinde Botoșana, Kreis Suceava). Dieses Beil gehört zum Typus der Beile mit zugespitztem Nacken und linsenförmigem Querschnitt. Ist nur neben der Schneide beschliffen. Abmessungen: 9,8×4,2×2 cm.

²⁴⁰ Menționăm aici toporul de la Polkritz, lung de 19,5 cm (cf. H. Priebe, *op. cit.*, p. 43) și pe acela de la Freiroda, lung de 16,8 cm și lat de 7,1 cm (cf. V. Weber, *op. cit.*, p. 107 și 163).

Comănești (Gemeinde Botoșana, Kreis Suceava). Stemmbeil mit Trapezform, dickem Nacken, vier Kanten. Abmessungen: $7,5 \times 3,4 \times 2,6$ cm.

Cristești (Kreis Botoșani). Beil mit linsenförmigem Querschnitt, mit abgerundetem Nacken, besonders an der Schneide beschliffen. Abmessungen: $15,1 \times 4,4 \times 2,6$ cm.

Darabani (Kreis Botoșani). Trapezförmiges, vierkantiges Beil mit verdünnter Klinge, auf den Breitseiten besser beschliffen. Abmessungen: $9,3 \times 3 \times 1,6$ cm.

Dorohoi (Kreis Botoșani). Trapezförmiges, vierkantiges Beil mit verdicktem Nacken, allseitig gut beschliffen. Abmessungen: $11,1 \times 3,9 \times 2,1$ cm.

Fundul Herței (Gemeinde Cristinești, Kreis Botoșani). Trapezförmiges Beil mit rechteckigem Querschnitt, vom Typus der Schmalklingenbeile, auf der ganzen Oberfläche beschliffen. Abmessungen: $10,7 \times 3,7 \times 1,3$ cm.

Ibănești (Kreis Botoșani). Vierkantbeil mit verdicktem Nacken, teilweise zersört. Abmessungen: $8,8 \times 4,5 \times 2,9$ cm.

Lozna (Gemeinde Dersca, Kreis Botoșani). Auf den Breitseiten beschliffenes Beil. So wie dies Stück erhalten geblieben ist, handelt es sich sicherlich um ein Bruchstück eines Beils, dessen Oberteil abgebrochen war und das nun als Meissel verwendet wurde. Abmessungen: $6,5 \times 4,7 \times 2$ cm.

Mitocul Dragomirnei (Kreis Suceava). Trapezförmiges, im Schnitt rechteckiges Beil, mit leicht gebogenem Nacken, auf der zur Schneide zu gelegenen Hälfte der Breitseiten beschliffen. Abmessungen: $12,7 \times 5,6 \times 1,9$ cm.

Moța (Kreis Iași). Vierkantbeil mit dickem Nacken, gut beschliffen, wovon nur die Hälfte mit der Schneide erhalten geblieben ist. Abmessungen: $6,6 \times 3,9 \times 2,2$ cm.

Pirlita (Gemeinde Bălușeni, Kreis Botoșani). Beil mit rechteckigem Querschnitt mit abgerundetem Nacken. Die Breitseiten wurden teilweise beschliffen. Abmessungen: $9,8 \times 4,4 \times 2,3$ cm.

Ringhilești (Kreis Botoșani). Vierkantbeil, nachlässig behauen. Nur an der Schneide beschliffen. Abmessungen: $14 \times 6,7 \times 2,8$ cm.

Siret (Kreis Suceava). Hälfte mit Schneide eines Vierkantbeils mit verdünnter Klinge und gebogener Schneide, besonders auf den Breitseiten beschliffen. Abmessungen: $5,7 \times 5 \times 1,6$ cm.

Suhuleț (Gemeinde Tansa, Kreis Iași). Trapezförmiges Vierkantbeil, auf der ganzen Oberfläche beschliffen. Abmessungen: $9 \times 3,8 \times 1,2$ cm.

Mit Ausnahme der aus einer Art rauchschwarzen Feuerstein gearbeiteten Beile von Brăești und Suhuleț, sind alle anderen Beile aus einem weisslichen, undurchsichtigen Feuerstein verschiedener Farbtöne, die von Milchfarbe bis zu bläulich und aschgrau gehen.

Auf dem Gebiet der Moldau wurden bereits Ende des vorigen Jahrhunderts zahlreiche Feuersteinbeile gemeldet, die sowohl aus archäologischen Ausgrabungen als auch aus Oberflächenbegehungen und Zufallsfunden stammen. Die ersten, die zu unserer Kenntnis gelangt sind, wurden gelegentlich der unsystematischen Grabungen, die im Jahre 1885 in der Siedlung auf der „Cetățuia“ bei Cucuteni^{19, 20} vorgenommen wurden, geborgen. Ebenda fand auch in der B — schicht der deutsche Professor H. Schmidt in den Jahren 1909—1910 drei Feuersteinbeile²¹. Die Zahl der Funde wuchs ununterbrochen und ist bis heute auf über 150 Stück in fast 90 verschiedenen Ortschaften angewachsen. Wir erinnern davon an diejenigen der Siedlungen von Horodiștea²⁴, Erbiceni³⁹ (Gorodskkultur) und Răcăciuni⁴² (Monteorukultur), sowie an diejenigen aus den Gräbern von Piatra Neamț²⁹, Dolhești^{31, 32}, Suceava³⁷, Basarabi³⁸, Piatra Șoimului (Calu)²⁶, Negulești⁴⁴, Budești¹⁵⁴ (Kugelamphorenkultur;

sowie an diejenigen aus den Depots von Piatra Șoimului (Calu)²⁶ und Valea Adîncă³⁵. Es ist jedoch zu erwähnen, dass nahezu 3/5 sämtlicher in der Moldau gefundenen Beile unveröffentlicht geblieben sind

Das Rohmaterial, aus dem die Feuersteinbeile auf dem Gebiet der Moldau gearbeitet waren, ist nicht allzu verschiedenartig. Der Grossteil der zur Rede stehenden Stücke ist aus einer Art weisslichen, undurchsichtigen Feuerstein verschiedener Tönungen gemacht, der für die längs des Dnjestr-Mittelaufes befindlichen Steinbrüche charakteristisch ist. Dies bezieht sich auf alle von uns veröffentlichten Stücke mit Ausnahme der aus Brăești und Suhuleț stammenden.

Die Ausbeutung der Feuersteinvorkommen vom mittleren Dnjestr begann bereits im Paläolithikum⁴⁸ und wurde dann von den Trägern der Bug-Dnjestrkultur⁴⁹ aus dem Frühneolithikum fortgesetzt. Besonders von den Stämmen der Cucuteni-Tripoljekultur, eine Zeitsstufe in der grosse Werkstätten zur Verarbeitung von Feuerstein aufzulaufen, mit Tausenden von gefertigten Stücken, wovon viele zum Tauschhandel mit nachbarlichen Stammesgemeinden bestimmt waren⁵⁰⁻⁵⁷. In mehreren Siedlungen des Gebietes der reichen Feuersteinvorkommen am Dnjestr wurden Beile aus einem weisslichen Feuerstein geborgen, wovon wir hier diejenigen von Kopanka⁵⁹, Krinitschki⁶⁰ und Nezvisko⁶¹ aus der Cucuteni-A-Phase erwähnen, Babin⁶², Bilsche-Zlote⁶³, Poliwanow-Jar⁶⁴ und Soloncenii II⁶⁵ aus der Cucuteni-A-B-Phase und Nezvisko⁶⁶ aus der Cucuteni-B-Phase. zu denen man noch andere hinzufügen könnte (Butschatsch, Darabani, Echimăuți, Horodnica usw.), deren genaue Fundumstände uns entweder nicht bekannt oder nicht genau beschrieben worden sind, aus welchem Grunde ihre Zugehörigkeit zur Cucuteni-Tripoljekultur noch einigermaßen zweifelhaft erscheint⁶⁷.

Der Feuerstein des mittleren Dnjestr wurde auch weiterhin von den Trägern der Gorodskskultur intensiv ausgebeutet⁷⁰. In einigen Gorodsker Siedlungen am Dnjestr (Mereschowka, Woltschinetz) wurden Beile aus einem weisslichen Feuerstein geborgen⁷³, genau so wie in den Siedlungen Horodîștea und Erbiceni in der Moldau.

Die Ausbeutung der Feuersteingruben des mittleren Dnjestrbeckens wurde von den Trägern der Kugelamphorenkultur lebhaft fortgesetzt, während die gegen der Steinbrüche von der *podolischen* Gruppe der genannten Kultur besetzt war⁷⁸. Die meisten der als Grabbeigaben in den dieser Kultur zugeschriebenen Gräbern geborgen wurden, waren aus einer weisslichen Gesteinsart örtlicher Herkunft gearbeitet. In der Moldau sind alle uns bisher aus den Gräbern der Kugelamphorenkultur bekannten Feuersteinbeile mit Ausnahme eines der drei im Zistengrab in Piatra Neamț aus bläulich-weissem Dnjestrfeuerstein gearbeitet⁸⁴⁻⁸⁶.

Weniger intensiv wurde der Feuerstein des mittleren Dnjestr auch in der Bronzezeit verwendet⁹¹.

Von den von uns veröffentlichten Beilen sind zwei, u. zw. diejenigen von Brăești und Suhuleț aus einem rauchschwarzen Feuerstein, der aus den Steinbrüchen des oberen Nördlichen Bugbeckens gewonnen wurde und besonders in West-wolhynien verbreitet ist. Auf dem Moldauer Gebiet sind Beile aus solchem Feuerstein und ausgezeichneter Güte noch aus Pleșești⁹², Conțești und Comănești-Bacău⁹³ bekannt, die aus Oberflächenforschungen stammen, ferner aus Piatra Neamț aus einem Zistengrab⁹⁴. Schaber und Klingen aus schwarzem Bugfeuerstein wurden auch in zahlreichen Sied-

lungen der Cucutenikultur gefunden (Cucuteni, Trusești, Valea Lupului, Tg. Ocna-Podei⁹⁸ usw.).

Die grosse Anzahl der Gegenstände aus wolhynischem Feuerstein in den äneolithischen Kultursiedlungen östlich der Karpaten erklärt sich aus den engen Beziehungen zwischen diesen Kulturen und der Trichterbecherkultur¹⁰¹⁻¹⁰⁸, deren Träger eine Hauptrolle in der Ausbeutung und Verbreitung des schwarzen Bugfeuersteins spielten.

Die Stämme der Kugellamphorenkultur verwendeten Feuersteinbeile aus Gestein vom Nördlichen Bug, so wie dies unter anderem aus den Grabfunden von Ulaszkowce und Kociubińce¹¹⁰ in Podolien und Piatra Neamț in der Moldau hervorgeht.

Den komplexen Problemen betreffs Typologie, Chronologie und Herkunft der Feuersteinbeile aus den östlichen Gebieten Rumäniens ist bisher noch keine allzu reichhaltige Literatur gewidmet worden. Erst in den letzten Jahren sind einige Studien über diese Probleme erschienen.

Der erste der die in Cucuteni geborgenen Feuersteinbeile erwähnt war H. Schmidt, der Meinung Ausdruck gibt dass diese Stücke der lithischen „Industrie“ des Prut- und des Sirettales nicht fremd waren und der sie vom Typologischen Gesichtspunkt aus mit den megalithischen Kulturen des Nordens in Verbindung bringt¹¹².

A. Florescu ist der Ansicht (*Dacia*, N.S., III), dass die chronologischen Grenzen für das Vorkommen von Feuersteinbeilen in der Moldau der Cucuteni-A-B-Phase und der Gorodsk-Usatowokultur entsprechen. Das als spontanes Phänomen betrachtete Auftauchen dieser Stücke zur Zeit der A-B-phase der Cucutenikultur wurde mit dem Eindringen östlich des Dnjepr der Träger der fälschlich Cucuteni-C genannten Keramik in Verbindung gebracht¹¹⁴.

Vi. Dumitrescu ist der Meinung (*Dacia*, N.S., V), dass die Feuersteinbeile den Cucutenisiedlungen fremd geblieben seien und nur in der Gorodskkultur und der Kugellamphorenkultur belegt sind¹¹⁶.

Was uns anbetrifft, haben wir in einer kürzlich erschienenen Arbeit (*Dacia*, N.S., XIV) nachgewiesen, dass in einem bestimmten Gebiet im Nordosten Rumäniens, das in enger Verbindung zu den grossen Feuersteinvorkommen des mittleren Dnjestr steht, die Feuersteinbeile in sämtlichen Phasen der Cucutenikultur (A, A-B und B) hinreichend verbreitet waren. Die Herstellung von Feuersteinbeilen war nicht im gesamten Verbreitungsgebiet der Cucutenikultur bekannt und beschränkte sich auf das mittlere Dnjestrbecken, von wo aus sie auch in andere Gegenden in Umlauf gebracht wurden. Wir haben der Ansicht Ausdruck gegeben, dass die Herkunft des in der Cucuteni-Tripoljekultur am meisten verbreiteten Feuersteinbeiles, des vierkantigen mit Trapez- oder rechteckiger Form höchstwahrscheinlich aus der Trichterbecherkultur stammt. Die Beile mit abgerundetem Nacken und linsenförmigem Querschnitt nähern sich eher den in der Dnjepr-Donetzkultur bekannten Exemplaren archaischen Charakters. Die sehr zahlreichen Beile aus der Gorodsk-Usatowokultur stammen sowohl aus Siedlungen als auch aus Gräberfeldern. Vom typologischen Standpunkt bilden sie eine Fortsetzung derjenigen der vorangegangenen Kultur. Vom Standpunkt der meisterhaften Ausarbeitung sind die Beile aus den Gräbern der Kugellamphorenkultur am gelungensten; meist sind sie trapezförmig, vierkantig, haben flachen Nacken und gebogene Schneide, ein Typus der gewiss von der Trichterbecherkultur übernommen worden ist¹²⁴.

Die obere Grenze für die Verwendung von Feuersteinbeilen in der Moldau kann bis in die Bronzezeit verlängert werden, wofür die Stücke von Răcăciuni (Monteorukultur, Phase Ic3 oder Ic2)¹²⁵ und eventuell von Trusești (Nouakultur) sprechen, deren Fundumstände jedoch nicht allzu aufschlussgebend sind¹²⁶. In den Kulturen,

die den Übergang vom Äneolithikum zur Bronzezeit bilden und in denen der Bronzezeit in den nördlich und nordöstlich der Moldau gelegenen Gebieten (Schnurkeramik ¹²⁹, Zlota ¹³¹, Komarow ¹³², Trzciniek-Komarow ¹³³, Mittlerer Dnjestr ¹³⁴) werden Feuersteinbeile verschiedener Typen auch weiterhin ziemlich intensiv verwendet. In Podolien, in Bratyszóv, wurde ein Feuersteinbeil in einem Kurganggrab aus der frühen Hallstattzeit geborgen ¹³⁷.

Die genaue Beschreibung der typologischen Züge der in jeder der Kulturen östlich der Karpaten angetroffenen Feuersteinbeile erleichtert der Versuch, die am Anfang unseres Aufsatzes beschriebenen vereinzelt Beilfunde bestimmten Kulturen zuzuschreiben.

Einige der veröffentlichten Beile sind entweder beschädigt worden (*Brăești*) oder aber teilweise zerstört und dann wiederverwendet worden (*Lozna, Pirlita*) oder waren gerade in Wiederverwendung begriffen, und unter solchen Umständen ist es schwer, ihr ursprüngliches Aussehen zu rekonstruieren.

Was die anderen veröffentlichten Beile anbetrifft, so gehören sie zu mehreren Typen:

Ein erster Typus wird von den Beilen von *Arghira, Broscăuți, Dorohoi* und *Moșca* vertreten, zu welchen eventuell noch diejenigen von *Brăești* und *Ibănești* gezählt werden können und welche dem am häufigsten anzutreffenden Typus der Beile im Rahmen der Kugelamphorenkultur in deren gesamtem Verbreitungsgebiet entsprechen ¹⁵²⁻¹⁵⁴. Derartige Beile sind auch aus den Depots von *Pietra Șoimului* (Calu) und *Valea Adâncă* bekannt, welche ebenfalls der Kugelamphorenkultur zugeschrieben werden können.

Gleichfalls mit der Kugelamphorenkultur oder möglicherweise mit der Gorodskkultur können die trapezförmigen Beile mit dünner Klinge ¹⁶² von *Darabani, Fundul Herței, Siret* und *Suhuleț* in Verbindung gebracht werden.

Die trapezförmigen Beile mit rechteckigem Querschnitt von *Mitocul Dragomirnei* und *Ringhilești*, die mit geringer Sorgfalt gearbeitet und teilweise beschliffen sind, könnten möglicherweise den Trägern der Cucuteni-Tripolje- oder der Gorodskkultur angehört haben, in deren Siedlungen Exemplare von diesem Typus ziemlich häufig anzutreffen sind.

Das zur Gänze in der Technik der feinen Retuschen gearbeitete Beil von *Călărași* findet nahe Analogien in den 34 Beilen aus dem Depot von Kislitzkowo aus dem Gebiet Vinitza, deren Vorkommen dort als ein Ergebnis der Beziehungen zu den Stämmen Nord- und Mitteleuropas gedeutet wurde ¹⁶⁸.

Die gleiche Erklärung kann auch betreffs des Vierkantbeils mit spitzem Nacken von *Brehuești* gegeben werden, das Analogien in der Moldau in *Proboța* ¹⁷⁷ und *Basarabi* ¹⁹⁸ und in der Bukowina in *Hliboka* ¹⁹⁹ besitzt.

Die Beile mit linsenförmigen Querschnitt, mit spitzen Nacken, wie dasjenige von *Coimănești* und mit abgerundetem Nacken wie dasjenige von *Cristești* tauchen häufig

in Wohnverbänden der Cucuteni-Tripoljekultur¹⁷⁹⁻¹⁸¹ und Gorodsk-Usatowokultur¹⁸²⁻¹⁸³ auf und haben wenige Analogien in Mitteleuropa¹⁸⁴, dagegen sehr zahlreiche im südlichen Abschnitt Osteuropas^{185, 192-194}.

ANHANG

In den alten Sammlungen der Museen von Iași und Suceava befinden sich mehrere Feuersteinbeile, die aus vor dem Krieg in der Gegend des mittleren Dnjestr gemachten Funden stammen. In Anbetracht des von den Fachleuten bezeugten Interesse für Funde aus der Steinzeit im genannten Gebiet halten wir deren Veröffentlichung für angebracht. Die von uns dargestellten Beile aus Siedlungen vom Mittellauf des Dnjestr stammen aus folgenden Ortschaften: *Babin*, *Jucica Veche*, *Kozirianski Gorb*, *Lutschinski Jar*, *Molodova* (2), *Motus* (3), *Naslawtschea* (3), *Ojewo* (14), *Woronowitza*, wozu noch vier Exemplare aus unbekannt gebliebenen Fundstellen hinzukommen.

Die trapezförmigen Beile mit vier Kanten und verdicktem Nacken von *Kozirianski Gorb*, *Lutschinski Jar*, *Molodova* (Nr. 6), *Motus* (Nr. 9), *Naslawtschea* (Nr. 11) und z.T. diejenigen aus unbekannt gebliebenen Fundstellen können den Trägern der Kugelamphorenkultur zugeschrieben werden. Wir erwähnen darunter die Stücke von *Lutschinski Jar* und von einigen unbekannt gebliebenen Ortschaften (Nr. 29, 30, 31) mit völlig ungewöhnlichen Abmessungen, mit Längen von 17,3 cm, 18 cm, 18,5 cm bzw. 23,1 cm. Die in *Babin* (Nr. 1), *Jucica Veche*, *Molodova* (Nr. 5) und *Motus* (Nr. 7, 8) geborgenen Exemplare, ebenfalls trapezförmig und vierkantig scheinen ebenfalls mit der Kugelamphorenkultur oder möglicherweise mit der Gorodskkultur in Verbindung zu stehen.

Die Beile mit linsenförmigen Querschnitt, mit spitzem oder abgerundetem Nacken von *Naslawtschea* (Nr. 10, 12) haben wahrscheinlich den Trägern der Cucuteni-Tripolje- oder der Gorodsk-Usatowokultur gehört, ebenso wie die trapezförmigen, vierkantigen von *Woronowitza* (Nr. 28) und aus einer unbekannt gebliebenen Ortschaft (Nr. 32).

Zahlreiche Feuersteinbeile aus *Ojewo*, die zum grössten Teil in Verarbeitung befindlich waren, wovon die meisten zum Typus des Vierkantbeils und nur zwei linsenförmigen Querschnitt gehören (Nr. 19, 27), stammen wahrscheinlich aus einer Cucuteniwerkstätte, die in Verarbeitung von Feuersteinbeilen spezialisiert war und in unmittelbarer Nähe der Rohstoffquellen gelegen war, wo nur „Halbfabrikate“ hergestellt wurden, welche hierauf in den Siedlungen fertiggestellt wurden.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Feuersteinbeile von *Darabani* (1), *Arghira* (2), *Milocol Dragomirnei* (3) und *Ringhilești* (4).

Abb. 2. — Feuersteinbeile von *Brăești* (1), *Comănești* (2, 3) und *Moțca* (4).

Abb. 3. — Feuersteinbeil von *Cristești*.

Abb. 4. — Feuersteinbeile von *Brehuești* (1), *Călărăși* (2), *Broscăuți* (3) und *Dorohoi* (4).

Abb. 5. — Feuersteinbeile von *Pirlita* (1), *Siret* (2), *Lozna* (3), *Fundul Hertei* (4) und *Ibănești* (5).

Abb. 6. — Feuersteinbeil von *Suhuleț*.

Abb. 7. — Feuersteinbeile von *Suhuleț* (1), *Comănești* (2), *Broscăuți* (3), und *Fundul Hertei* (4).

Abb. 8. — Verbreitungskarte der Feuersteinbeile in der Moldau.

- Abb. 9. — Feuersteinbeile von Poliwanow-Iar (1 — nach T. S. Passek), Nezvisko (2—4 — nach E. K. Tchernish) der Cucuteni-Tripoljekultur und von Wihwatintz (5 — nach I. G. Rozenfeldt), Sandrak (6—8 — nach O. F. Lagadowska), Pawolotsch (9 — nach M. L. Makarewitsch), Gorodsk (10 — nach T. S. Passek) und Nowo Tschortori (11—12 — nach I. M. Zaharuk) der Gorodsk-Usatowokultur.
- Abb. 10. — Feuersteinbeile aus den Gräbern der Kugelamphorenkultur in der Podolien (nach T. Sulimirski).
- Abb. 11. — Feuersteinbeile aus den Gräbern der Kugelamphorenkultur in der Podolien (nach T. Sulimirski).
- Abb. 12. — Feuersteinbeile von Babin (1), Naslawtscha (2), Jucica Veche (3) und Kozirianski Gorb (4).
- Abb. 13. — Feuersteinbeile von Motus (1, 3), Molodova (2) und Lutschinski Iar (4).
- Abb. 14. — Feuersteinbeile von Motus (1), Molodowa (2), Naslawtscha (3) und Woronowitza (4).
- Abb. 15. — Feuersteinbeile von Naslawtscha (1), Ojewo (2, 3) und von einem unbekannten Fundort.
- Abb. 16. — Feuersteinbeile von Ojewo.
- Abb. 17. — Feuersteinbeile von Ojewo.
- Abb. 18. — Feuersteinbeil von einem unbekannten Fundort.
- Abb. 19. — Feuersteinbeil von einem unbekannten Fundort.